Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

[Гар]аса[н]тэмнай 1921 оной [дека]бриин 21-hээ гарана | № 171 (13977) | 1975 оной июлиин 23, среда | Сэн 2 мүнгэн.

БурАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ

НҮХЭР Л. Л. АНЦИФЕРОВЫЕ БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР ШАГНАХА ТУХАЙ

Республикын партийна ба профсоюзай эмхи зургаануудта үни удаан саг соо hайнаар хүдэлhэнэйнь түлөө, түрэhөөр 50 наhа гүйсэhэнтэйнь дашарамдуулан Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй инструктор Анциферов Леонид Леонтьевичые Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаха.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ Б. СЕМЕНОВ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй секретариин түлөө Президиумэй гэшүүн К. ШОМОЕВ

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй байшан.
1975 оной июлиин 21.

КПСС-эй XXV СЪЕЗДЫЕ ХҮНДЭТЭЙГӨӨР УГТАЯ

Н. Б. ПИВОВАРОВ— Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшэ

Юhэдэхи табан жэлэй [тур]шын жэлэй түрүүшын [хах]ад дүүрэбэ. Буряад оро[н]ой ажалшад, бүхы со[вет] арадтал адли, энэ үе соо [ех]э гайхамшагта ушарнуудые [үз]эглээ, ажахы болон соёл культураяа хүгжөөхэ, арад[ай] байра байдал hайжа[руу]лха талаар шэнэ амжалта [туйл]аа.

Байгша оной апрель hара[да] Коммунис партиин Центральна Комитедэй Пленум [бол]ожо, партиин ээлжээтэ XXV съездые 1976 оной [фе]вралиин 24-дэ зарлаха ту[хай] шиидхэбэри КПСС-эй [ЦК]-гай Генеральна секретарь [нүхэ]р Л. И. Брежневэй [илт]гэн элидхэлэй ёhоор бата[лаг]ан абаhан байна.

Энэ мэдээсэлые коммунистнууд болон бүхы совет [хүн]үүд хүндэтэйгөөр хүлеэн [абажа], улам эдэбхи үүсхэл[тэй]гээр ажаллаха, парти бо[лон] арадайнгаа ажабайдалда [тох]ёолдохо энэ ехэ ушарые [хү]ндэтэйгөөр угтаха хүсэл[тэй] байhанаа мэдүүлээ.

Манай орон, бүхы түрүү [хүн] түрэлтэн жэлэй түрүү[ш]ын хахадта фашис Германие илаhаар 30 жэлэй ал[дар]та ойн hайндэрые тэмдэг[лэ]э. Союзна, автономито республиканuудай Верховно Соведүүдтэ, ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүд[тэ] hунгалтанууд болоно үн[гэр]өө, СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси, со[юз]на республиканuудай дээ[дэ]ын засагай органуудай сес[си]нүүд, тэрэшэлэн Буряадай АССР-эй юhэдэхи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси болоhон байна.

Эдэ бүхы ушарнууд совет [обще]ствын морально-политическэ нэгэдэлые, Ленинэй Коммунис партиие тойрон, манай арадай батаар жагсан[ан] байhые, тэрээнэй бэелүүл[дэ]г дотоодын, гадаадын по[ли]тикые нэгэн дуугаар hай[шаан] дэмжэжэ байhыень [д]ахин үнэншэмэ то[до]ор гэршэлнэ.

Үнгэрhэн хахад жэлэй турша соо манай республи[кы]н арадай ажахын хүгжэл[т]ын дүнгүүдые согсолходоо, Буряадай ажалшад партиин XXIV съездын шиидхэбэри[н]үүдые бэелүүлэн, юhэдэхи табан жэлэй зорилгонуу[д]ые амжалтатайгаар бэелүүлхын түлөө мүрысэн, промышленность болон хүдөө ажахыгаа дам саашань хүгжөөhэн, соёл культураяа дэбжээхэ, хүн зоной ажаhуудал hайжаруулха ябадал хан[г]аhан, оронойнгоо экономикые бэхижүүлхэ, коммунизмын материально-техническэ бааза байгуулха хэрэгтэ хубитаяа оруулалсаhан байна гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Республикымнай промышленность продукци худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэбые 102 процент дүүргэжэ, энэ дүнгөө үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхиhөө 5 процентээр дээшэлүүлээ. Энэ үе соо промышленна продукци гаргалгын хэмжээн 8 процентээр дээшэлээ. Түсэбhөө гадуур 28 мянган тонно шулуу нүүрhэн, 2 миллион киловатт-час электрын элшэ хүсэн, 15 мянган түхэригэй приборнууд болон автоматикын хэрэгсэлнүүд, 57 электродвигательнүүд, гагнан хабсаргагдаhан 1,4 мянган тонно металлическа зүйлнүүд, модоной зомгооhоор хэгдэhэн 2,3 мянган кубометр плитанууд, 2,7 мянган тонно цемент, горитой хэмжээнэй шифер, сонхын шэл, нооhон бүд, оёгдоhон хубсаhан, колбасагай зүйлнүүд, сэбэр hүн, юумэ угаадаг машинанууд, шаажан гүйлгэгдэhэн амhартанууд, хилээмэнэй зүйлнүүд, мүн 10 миллион шахуу түхэригэй бусадшье зүйлнүүд бүтээн гаргагдаа.

Буряадай промышленность юhэдэхи табан жэлэй эхинhээ хойшо хараалагдаhан түсэбhөө гадуур 96 миллион шахуу түхэригэй продукци бүтээн гаргаhан байна.

Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ гол шухала даалгабаришье дүүргэгдээ. Промышленностьдахи ажалай бүтээсэ үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхидэ орходоо 6 процентээр дээшэлээ. Энээнэй ашаар продукци абалга бүхыдөө 80 гаран процентээр дээшэлээ.

Бүхы районууд, республикын олонхи аймагууд, Хоринай, Яруунын, Сэлэнгын, Кабанскын аймагуудhаа бэшэниинь, промышленна продукци наймаалха зургаа hарынгаа түсэбые амжалтатайгаар дүүргээ. 19 аймагай 16-ниинь ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ даалгабаряа үлүүлэн дүүргээ.

Промышленна предприятинуудай зарим коллективүүд гайхамшагта үрэ дүн туйлаа. Жэшээнь, «Электромашина» завод продукци худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэбые 102 процент дүүргэжэ, үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхидэ орходоо 21 процентээр үлүү ехэ продукци наймаалаа. Хурамхаанай леспромхоз, Шэнэ-Бэрээнэй заhабарилгын механическа завод, хүүргэнүүдэй металлическа зүйлнүүдые хабсаргадаг завод продукци гаргалгаяа 1974 онойхидо орходоо нэгэ хахад дахин дээшэлүүлээ.

«Теплоприбор», электрическэ зүйлнүүдые заhабарилдаг заводууд, «Бурятсельмаш», Бага-Холбоолжоной нүүрhэнэй уурхай, автомашина заhадаг Элхиин завод, нарин сэмбын комбинат, «Бурятмясопромой» үйлэдбэриин нэгэдэл, «Сельхозтехникын» республиканска нэгэдэлэй, нютагай промышленностиин министерствын, эдеэ хоолой промышленностиин министерствын, ой модоной ажахын министерствын, Түлишын промышленностиин управлениин олохон предприятинууд, мүн бусадшье хэдэ хэдэн предприятинууд продукци үйлэдбэрилхэ, наймаалха түсэбөө нилээд үлүүлэн дүүргээ.

Продукциин шанар hайжаруулха, мүнөө үеын шэнэ техникэ, түрүү технологи, научна туйлалтануудые хэрэглэхэ хүдэлмэри үргэлжэлөө. энээнэй ашаар промышленна үйлэдбэрине дам саашань аша үрэтэй болгохо гол арга хангагдаhан байна.

Республикын хүдөө ажахые, тэрээнэй гол hалбари болохо мал ажалые хүгжөөхэ талаар бага бэшэ ажал хэгдээ. Үнгэрэгшэ үбэл малай үбэлжэлгэдэ нилээд бэрхэшээлэй тохёолдобошье, олохон колхоз, совхозууд партиин Центральна Комитедэй, Совет правительствын зүгhөө туйлай ехэ туhаламжа абаhанай ашаар энэ шухала, хүшэр хүндэ кампание нилээд эмхи гуримтайгаар үнгэргэжэ, адуу малайнгаа тоо толгой олошоруулжа, малай ашаг шэмэ абалгые дээшэлүүлжэ, гүрэндэ мяха, hү, үндэгэ нооhо худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэб амжалтатайгаар дүүргэжэ шадаhан байна.

Үхэр мал, шубуу тушааха хахад жэлэй түсэб республика соо бүхыдөө 106 процент, hү худалдаха түсэб — 102, үндэгэ — 103 процент, хонидой нооhо худалдаха түсэб 241 процент дүүргэгдээ. Хоринай, Бэшүүрэй, Ахын, Кабанскын, Хурамхаанай, Захааминай, Баунтын аймагуудай ажахынуудые онсолон тэмдэглэхэ шухала. Юуб гэхэдэ, эдэ ажахынууд малай ашаг шэмэ худалдаха түсэбөө үлүүлэн дүүргэжэ, үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхидэ орходоо нилээд ехэ малай продукци гүрэндэ худалдаа, мүн нэгэн доро ашаг шэмэ үгэдэг малайнгаа тоо толгой олошоруулжа шадаа.

Колхозууд болон совхозууд хабарайнгаа тарилгые hайнаар үнгэргөө. Хабар тариха ургамалнуудай түсэб 102 процент дүүргэгдээ, дурсагдаhан ургамалнуудые тарилгын талмай үнгэрэгшэ жэлэйхидэ орходоо 13,5 мянган гектараар үргэдхэгдөө. Таряалан, нуга сабшалан дээрэ 800 мянга шахуу тонно наг шэбхэ, үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхидэ орходоо 20 мянган тонноор ехэ минеральна тэжээл — 53 мянган тонно тэжээл гаргагдаhан байна. Үтэгжүүлгэнүүдэй ехэнхи хубинь уhалагдадаг газар дээрэ гаргагдаа.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Союз-19» гэжэ космическа онгосые жолоодоhон совет космонавтнууд Алексей Архипович Леонов, Валерий Николаевич Кубасов эзэгэд ниидэлгын hүүлээр Байконур космодромдо ерээд, ТАСС-ай корреспондентнүүдтэй түрүүшын хөөрэлдөөн хэжэ байха үедөө.

Фототелеграфаар абтаhан зураг.

ТЭЖЭЭЛ БЭЛЭДХЭХЭ ХАЛУУН ХАhА ЕРЭЭ

Үбhэ хуряаха, сенаж дараха, ногооной гурил гаргаха, набшаhа намаа бэлэдхэхэ хүдэлмэридэ бүхы хүсэеэ табиял.

СЕНАЖ ДАРАГДАНА

Хангалтама hайхан ногоо ашаhан автомашинанууд, тракторнууд хойно хойноhоо hубарилдана. Онохойн совхозой механизаторнууд, хүдэлмэришэд тарижа ургуулhан хүсы ногоое сенаж болгон дарана, ногооной гурил гаргана.

Шэмэтэй ногоое 25 автомашина, тракторнууд зөөжэ, ханалагдамал нүхэн руу буулгана. Тэрэниие тракторaар үдэр hүнигүй гэшхүүлжэ, hайса ябталан дарана. Түрүүшын хэдэхэн үдэртэ 900 тонно сенаж дарагдаа. Эдэнэр үдэртөө 150 тонно нимэ тэжээл бэлэдхэнэ.

Ногоо зөөхэ хүдэлмэридэ механизаторнууд, жолоошод У. А. Спиридонов, Т. Н. Устинов, М. М. Соболев, П. П. Варсан, В. Спиридонов, А. Ф. Маслов болон бусад үдэр бүриингөө даабари үлүүлэн дүүргэжэ, олоной дундаhаа шалгарна.

Бүхыдөө 1200 тонно сенаж дараха түсэбөө үглөө мүнөө дүүргэхээ байна. Хүдэлмэринь бүрин оньhожоруулагданхай.

Мүн эндэ хүсы ногооной гурил гаргагдана. АВМ-04 агрегат гурбан халаанда хүдэлгэгдэжэ, халаан бүхэндэ 2,5 тонно гурил бэлдэгдэнэ. Энэ жэлдэ 300 тонно ногооной гурил бэлэдхэгдэхээр хараалагдана.

Совхоздо хүсы ногоон 370 гектарта таригданхай. Мүнөө эндэhээ гектар бүриин 50 центнер шахуу үбhэ-ногоон абтана. Намартаа эндэхи ургасаяа хоёрдохёо хуряажа абахаар шиидэнхэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Совхозой директор Ф. Н. Савельев (баруун гарhаа нэгэдэхи), ахамад агроном Ю. А. Жигалин (баруун гарhаа гурбадахи) механизаторнууд М. Н. Коваленко, Н. Е. Устинов, А. Х. Абрамов. И. И. Спиридонов гэгшэдтэй хөөрэлдэжэ байна. 2. Сенажда орохо ногоо бэлдэжэ байна.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фототекст.

ЭМХИТЭЙГЭЭР ЭХИЛЭЭ

ХУРАМХААН. Байгша ондо Аргатын совхоз бүхыдөө 59 мянган центнер үбhэ хуряажа hүрилхэ зорилготой юм. Тиин мүнөө ажахы дотор 25 звено эмхидхэгдэжэ, даалгагдаhан сабшаландаа таран гараба.

Үнинэй механизатор А. Малыгинай хүтэлбэрилдэг оньhожоруулагдамал звено мүнөө Үртөөнхэй гэжэ газарта түрүүшынгээ hүринүүдые соможо жэрылгэбэ.

К. БУДАЕВ.

НОГООНОЙ ГУРИЛ БЭЛЭДХЭНЭ

БЭШҮҮР. (Аймагай газетын редактор Г. И. Громов дамжуулна). Ногооной витаминтай гурил бэлэдхэхэ хүдэлмэри аймаг дотор ябуулагдажа байна. «Победа» колхозой АВМ-04 гэжэ ногоо хэршэдэг агрегат (ахамад машинист Иван Федорович Безносиков) хоёр халаанда хүдэлнэ. Нэгэ халаан соогоо 20 центнер ногооной гурил татана. Байгша оной июлиин 20-ной мэдээгээр тус агрегат 320 центнер витаминта тэжээл бэлэдхээ.

Партиин XXI съездын нэрэмжэтэ колхозой нимэ агрегат (ахамад машинист Иосиф Иванов) 440 центнер ногооной гурил бэлэдхээ.

Хёлгын совхоздо витаминта гурил бэлэдхэжэ эхилhээр үниинэй. АВМ-04 агрегадаар (ахалагшань Иван Пантелеевич Баженов) байгша оной июлиин 20-ной мэдээгээр витаминтай мянган центнер ногооной гурил бэлэдхээ. Ингэжэ хараалагдаhан түсэбөө эндэхид дүүргэхэ ойртонхой.

„Аполлон" гэжэ США-гай замбуулинай онгосотой хамта „Союз-19" гэжэ совет замбуулинай онгосые бүтээлгэ ба ниидэлгэ бэлдэлгэдэ хабаадаhан эрдэмтэдтэ, конструкторнуудта, инженерүүдтэ, технигүүдтэ ба хүдэлмэришэдтэ, бүхы коллективүүдтэ ба организацинуудта Совет космонавтнууд нүхэд ЛЕОНОВ Алексей Архиповичта, КУБАСОВ Валерий Николаевичта

Хүндэтэ нүхэдүүд!

Замбуулин дайдада хэгдэhэн элитэ ехэ туршалгын — «Союз-19» гэжэ совет онгосын ба «Аполлон» гэжэ американ онгосын хамтын ниидэлгын хойноhоо бүхы хүн түрэлтэн зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн адаглаба. Түүхэдэ түрүүлэн хоёр оронoй замбуулинай онгосонууд залгалдуулан холбогдоhон, замбуулинай дайдаар хүнэй ниидэлгын аюулгүйе хангаха зорилготойгоор хоёр онгосые холбохо шэнэ хэрэгсэлнүүдые туршажа үзэhэн, астрофизическэ, медико-биологическа, технологическа, геофизическэ туршалгануудые үнгэргэhэн байна.

СССР-эй, США-гай замбуулинай онгосонуудай ниидэлгэ совет-американ научно-техническэ харилсаае хүгжөөлгэдэ нилээд ехэ алхам болоно. Тэрэниие амжалтатайгаар үнгэргэлгэ замбуулин дайдые амгалан байдалда ашаглаха талаар элдэб оронуудай хамтын хүдэлмэридэ шэнэ хараа түсэбүүдые нээнэ.

Совет эрдэм, техникэ энэ hайн hайхан хэрэгтэ айхабтар ехэ туhа хүргэнэ. Түсэбтэ юhэдэхи табан жэлэй түгэсхэхы жэлдэ эрдэмтэд, конструкторнууд, инженернүүд, технигүүд, хүдэлмэришэд замбуулин дайдые саашадань шэнжэлэлгэдэ, ашаглалгада шэнэ амжалтануудые туйлаба. «Салют-4» гэжэ замбуулинай научна станци дээрэ совет космонавтнуудай хоёрдохи экипаж амжалтатайгаар хүдэлжэ байна. «Венера-9», «Венера-10» гэжэ замбуулинай автомат станцинууд Үүрэй солбон гэжэ планетэ тээшэ дабшажа ябана. «Луна-22» гэжэ автомат станци hарые ба тэрэнэй оршон тойронхиие шэнжэлнэ. Эрдэм наукын, арадай ажахын ашаа туhада хэлхеэ холбооной, сагай уларил шэнжэлэлгын ба бусад хэмэл одод үе үе болоод лэ замбуулин дайда руу табигдажа байнхай.

Эхэ оронойнгоо даабарииe амжалтатай hайнаар дүүргэhээртнай КПСС-эй Центральна Комитет, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум, СССР-эй Министрнүүдэй Совет Таанадые, хүндэтэ нүхэд Алексей Архипович Леонов, Валерий Николаевич Кубасов, үнэн зүрхэнhөө амаршална. Американ космонавтнууд Томас Стаффордын, Вэнс Брандын, Дональд Слейтонэй үндэр мэргэжэл шадабариие, таанадай хамтаараа хэhэн эбтэй эетэй ажалые мүн лэ тэмдэглэнэбди.

«Союз-19» гэжэ замбуулинай онгосо ниидэлгэдэ бэлдэжэ, совет-американ хамтын туршалгын харюусалгатай программа бэелүүлhэн эрдэмтэдые, конструкторнуудые, инженернүүдые, технигүүдые, хүдэлмэришэдые, космодромой ба командно-хэмжэлгын бүлэг түхеэрэлгын мэргэжэлтэдые, бүхы коллективүүд ба организацинуудые халуунаар амаршалнабди.

Хүндэтэ нүхэд, Газар дээрэ бата эб найрамдалай аша туhада, хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэ дэбжэлтын аша туhада замбуулин дайда шэнжэлгэдэ шэнэ ехэ амжалта туйлахыетнай Таанадта бултандатнай хүсэнэбди.

Л. БРЕЖНЕВ. Н. ПОДГОРНЫЙ, А. КОСЫГИН.

КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ

Элидхэнэбди:

Ниидэлгын программаяа амжалтатайгаар дүүргэhэнэй hүүлээр «Союз-19» гэжэ замбуулинай онгосоhоо табигдаhан аппарат Советскэ Союзда хараалагдаhан райондоо бууба.

Хоёр оронoй — СССР-эй, США-гай замбуулинай онгосонуудай хүн түрэлтэнэй түүхэдэ түрүүлэн хамтын ниидэлгэдэ хабаадаха ехэ нэрэ хүндэ бидэнэртэ тудаа. Эрдэмтэдэй, конструкторнуудай, хүдэлмэришэдэй, космонавтнуудай ажалые үндэрөөр сэгнэлгэ, нүхэр Л. И. Брежневэй амаршалгын халуун дулаан үгэнүүд эб найрамдалай ба дэлхэйн бүхы арадуудай хүгжэлтэ дэбжэлтын хэрэгтэ шухала шанартай замбуулинай ниидэлгэдэ бидэниие зоригжуулhан байна.

Ниидэлгын үедэ «Союз» гэжэ совет, «Аполлон» гэжэ американ замбуулинай онгосонууд түрүүшынхеэ залгалдуулан холбогдоhон байгаа. «Союз-19» гэжэ замбуулинай онгосын бүхы түхеэрэлгэнүүд, хэрэгсэлнүүд, научна аппаратура түсэбөөр хараалагдаhан хүдэлмэриие сүм дүүргэхэ арга олгобо.

Бидэнэртэ этигэл найдабари олгоhонойнь түлөө КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ халуун баяр хүргэнэбди.

Эхэ оронойнгоо шэнэ даабаринуудые бэелүүлхээр онгосын экипаж бэлэн.

Онгосын командир ЛЕОНОВ.
Бортинженер КУБАСОВ.

КАЗАХСТАНАЙ ГАЗАР ДЭЭРЭ ҮНЭН ЗҮРХЭНЭЙ УУЛЗАЛГА БОЛОБО

АРКАЛЫК. (ТАСС-ай корр). «Союз-19» гэжэ замбуулинай онгосын командир Алексей Леонов, бортинженер Валерий Кубасов июлиин 21-дэ Аркалык хотоhоо зуун хойгуур 54 километртэ, КПСС XXI съездын нэрэмжэтэ совхозой түб буусаhаа 30 километрэй газарта дорьбоогүй зөөлэхэнөөр буугаад, энэ үдэртөө вертоледуудаар Казахстанай тус хотын аэропортдо абаашагдаhан байгаа.

Ажалшадай ба олониитын түлөөлэгшэд хүндэтэ айлшадаа эндэ угтаба. Партиин Тургайска обкомой нэгэдэхи секретарь, Социалис Ажалай Герой С. К. Кусаинов, областиин гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ Ю. Н. Трофимов, Социалис Ажалай Геройнууд: «Терсаканский» совхозой механизатор А. Инкебаев, Ушаковой нэрэмжэтэ совхозой тракторно-таряан ажалай бригадын бригадир Н. Н. Куриленок гэгшэд А. А Леоновые, В. Н. Кубасовые үнэн зүрхэнhөө халуунаар амаршалаа.

Аркалык хотын хүндэтэ эрхэтэд болгогдон hунгагдаhан тухайнь замбуулин дайда шэнжэлhэн эрэлхэг совет космонавтнуудта мэдээсэод, үнэтэ шухала бэлэгүүдые. тэрэ тоодо «Союз-19», «Аполлон» гэжэ онгосонуудай хамтын ниидэлгые зураглан харуулhан, нютагай урашуулай нэхэhэн хибэс эдэнэртэ барюулба.

Хүндэмүүшэ халуунаар угтаhанайнь түлөө Алексей Леонов, Валерий Кубасов баяр хүргөөд, американ астронавтнуудтай хамта хэhэн туршалга тухайдаа хөөрэхэ зуураа, Эхэ оронойнгоо ямаршье даабари саашадаа бэелүүлхээр бэлэн байhанаа мэдүүлбэд.

Алексей Леоновой, Валерий Кубасовай Газарта буухаhанайнь hүүлээр бэенүүд hайн. «Союз-19» гэжэ замбуулинай онгосын экипаж вертоледуудта hуужа, эндэhээ Караганда хотодо хүрөөд, Удаань самолёдоор Байканур космодромдо ошоhон байна.

ЗОХЁОН БАЙГУУЛГЫН ЗАМААР

СССР-эй арадай ажахые 1975 оной нэгэдэхи хахадта хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд тухай

СССР-эй арадай ажахые 1975 оной нэгэдэхи хахадта хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд согсологдобо. Түсэбтэ юһэдэхи табан жэлэй түгэсхэхы жэлэй даабарие болзорһоонь урид дүүргэхын. КПСС-эй XXV съездые нэрэтэй түрэтэйгөөр угтахын түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлэн, Советскэ Союзай ажалшад ажахын ба соёлой байгуулалтада шэнэ амжалтануудые туйлаба гээд СССР-эй Центральна статистическэ управлениин мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ. Түрүүшын хахад жэлдэ түсэбөөр хараалагдаһан даабаринууд дүүргэгдэһэн, үлүүлэн дүүргэгдэһэн, арад зоной байдал улам һайжаруулагдаһан байна.

Нёдондо жэлэй энэ үеынхитэй сасуулбал, промышленностьда үйлэдбэриин ургалта жэлэй түсэбөөр 6,7 процент болохо байгаа һаа, 7,7 процентдэ хүрөө. Гол шухала зүйлэй бүхы продукци үйлэдбэрилжэ, гүрэндэ худалдаха талаар хахад жэлэй түсэб үлүүлэн дүүргэгдэв. Түсэбһөө гадуур 4 миллиардһаа үлүү түхэригэй продукци худалдагдаа.

Жэл соо 5,7 процент болохоор хараалагдаһан байбал, хахад жэл соо ажалай бүтээсэ 5,9 процентээр дээшэлһэн байна. Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэнэй ашаар үйлэдбэриин ургалтын хэмжээнэй табанай дүрбэн хубинь туйлагдаа. Промышленна продукциин өөрынь үнэ сэн хямдаруулха, ашаг олзо абаха түсэб дүүргэгдэв. 1974 оной түрүүшын хахад жэлэйхитэй жэшэбэл, ашаг олзын ургалта 12 процентдэ хүрэһэн байна.

1974 оной түрүүшын хахад жэлэйхитэй сасуулхада, промышленностиин хэдэ хэдэн һалбаринууд продукци үйлэдбэрилгэеэ ехэдхээ гэбэл: электрын элшэ хүсэн — 5; түлишын промышленность — 7; хара ба үнгэтэ металлурги — 5; химическэ ба нефтехимическэ промышленность — 11; машина бүтээлгэ ба металл болбосоруулга — 12; ой модоной, модо болбосоруулгын ба целлюлозо-саарһанай промышленность — 6; барилгын материалнуудай промышленность — 7; хүнгэн промышленность — 6; эдеэ хоолой промышленность — 5; соёлой-ажаһуудал хангалгын ба ажахын хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгэ — 10 процентээр.

Ниитэ-союзна ба союзно-республиканска промышленна бүхы министерствэнүүд, бүхы союзна республиканууд продукци гүрэндэ худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэбые дүүргэһэн байна.

Орон дотор гол шухала бүхы зүйлэй продукци үйлэдбэрилгые элирхэйлһэн баримтанууд СССР-эй Центральна статистическэ управлениин мэдээсэл дотор харуулагдана. Эдэнэй зариманиинь иимэ. 1975 оной нэгэдэхи хахад жэлдэ үйлэдбэрилэгдөө гэбэл: электрын элшэ хүсэн — 513 миллиард киловатт-час; нефть (газай конденсат оруулалсан)—240 миллион тонно; газ—141 миллиард кубометр; шулуу нүүрһэн — 348 миллион тонно; шэрэм—51,1 миллион тонно; булад—69,8 миллион тонно; хара металлнуудай прокат—56,7 миллион тонно; тэрэ тоодо бэлэн болгогдоһон прокат—48,7 миллион тонно; булад хоолой сорго—7,8 миллион тонно; түмэрэй руда—114 миллион тонно; минеральна үтэгжүүлгэнүүд — 44 миллион тонно (условно единицээр); ургамалнуудые хамгаалха химическэ хэрэгсэлнүүд—223 мянган тонно (условно единицээр); синтетическэ дабирхай ба пластмасса—1,4 миллион тонно; автопокрышка—25,4 миллион; металл отолдог станок—111 мянган (733 миллион түхэригэй); металл отолдог станогуудай 2,5 мянганиинь тоотой программна жолоодолготой.

Түрүүшын хахад жэлдэ иимэ эд бараан үйлэдбэрилэгдөө; кузнечно-прессэй машинанууд—24,7 мянга (189 миллион түхэригэй), приборнууд, автоматизацилгын хэрэгсэлнүүд ба эдэнэй запас частьнууд—2,1 миллиард түхэригэй; тоолон тодорхойлолгын техникын хэрэгсэлнүүд ба эдэнэй запас частьнууд—1,3 миллиард түхэригэй: металлургическа түхеэрэлгэнүүд — 175 мянган тонно; химическэ түхеэрэлгэнүүд ба эдэнэй запас частьнууд—330 миллион түхэригэй; автомобильнууд—973 мянган, тэрэ тоодо ашаанай—344 мянган, хүнгэн—596 мянган, автобус—33 мянган: тракторнууд—274 мянган; хүдөө ажахын машинанууд—1853 миллион түхэригэй; орооһо хуряадаг комбайн—47,7 мянган; кукуруза хуряадаг комбайн—5,2 мянган, хартаабха малтадаг комбайн—4,8 мянган, свекло хуряадаг комбайн—8,7 мянган; силос хуряадаг комбайн—35,4 мянган; экскаваторнууд—19,3 мянган; бульдозернууд—24,6 мянган; бэлдэгдэһэн модон (колхозуудай бэлдэһые оруулалсангүй)—167 миллион кубометр, целлюлозо—3,3 миллион тонно; саарһан—2,6 миллион тонно; цемент—60 миллион тонно.

Үйлэдбэрилэгдэн гаргагдаа гэбэл: эд бүд: пумаажан—3334 миллион дүрбэлжэн метр, нооһон—368 миллион, улһан—396 миллион, торгон—744 миллион дүрбэлжэн метр; оёмол эдлэл хэрэгсэлнүүд—9,5 миллиард түхэригэй; арһан гутал—356 миллион паар, мяхан (промышленна аргаар үйлэдбэрилэгдэһэн)—4.4 миллион тонно; колбасагай зүйлнүүд—1,4 миллион тонно; малай тоһон—604 мянган тонно; ургамалай тоһон—1,8 миллион тонно; кондитерска зүйлнүүд—1,7 миллион тонно; холимог тэжээл—21 миллион тонно; юумэ угаадаг синтетическэ хэрэгсэлнүүд—366 мянган тонно; час — 27,1 миллион; шаажан-шабар амһарта—489 миллион; шэлээр ба хрусталяар бүтээгдэһэн аяга амһарта—166 миллион түхэригэй; радиоприемнигууд ба радиолонууд—4,2 миллион; телевизорнүүд—3,5 миллион, мотоциклнууд ба мотороллернууд—510 мянган, велосипед ба мотовелосипедүүд—2,5 миллион, мебель—2,1 миллиард түхэригэй.

Гэхэтэй хамта, промышленностиин хүдэлмэридэ зарим тэды дутуу дунданууд дайралдана гээд СССР-эй Центральна статистическэ управлениин мэдээсэл дотор тэмдэглэгдэнэ. Түрүүшын хахад жэлдэ серно кислота, юумэ угаадаг синтетическэ зүйлнүүд, проходческо комбайнууд, нефтеаппаратура, бүд ба бусад зүйлэй хэдэ хэдэн продукци үйлэдбэрилгын түсэб дүүргэгдээгүй. Үйлэдбэриин хэдэ хэдэн нэгэдэлнүүд, предприятинууд продукци худалдаха, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, ашаг олзо абаха талаар даабаряа дүүргээгүй. Зарим ушарта шухала ассортиментын, һайн шанарай продукци үйлэдбэрилэгдэнэгүй. Хүдэлжэ байгаа үйлэдбэриин фонд ашаглаха, түүхэй эд ба материалнуудые гаргашалха талаар дутуу дунданууд үшөөл дайралдаһаар.

Эрдэм-шэнжэлэлгын, проектнэ, конструкторска эмхинүүд, олон предприятинууд научно-техническэ гол шухала асуудалнуудые шэнжэлжэ үргэлжэлһэн байгаа.

Хахад жэл соо ухаалан зохёолгын ба уралан харижуулгын 2 миллион дурадхал арадай ажахыда нэбтэрүүлэгдэв. Түрүү һайн технологическа арга нэбтэрүүлһэнэй, үйлэдбэриин хүдэлмэрие бүхы дээрэнь оньһожоруулһанай, автомадаар хангаһанай, үйлэдбэрие ашаг үрэ ехэтэй болгоһоной ашаар предприятинуудай хүдэлмэриин технико-экономическа дүнгүүд һайжарһан байна.

Колхоз, совхозууд хабарайнгаа тарилгын түсэбые үлүүлэн дүүргээ гээд СССР-эй Центральна статистическэ управлениин мэдээсэл дотор саашадаа хэлэгдэнэ. 1975 ондо 217 миллионһоо үлүү гектар дээрэ хүдөө ажахын ургамалнууд тариггдаа. Уһалууриин ба хатаагдаһан газарта хүдөө ажахын ургамалнуудые тарилга үргэдхэгдөө.

Байгша оной эрхэ байдалда хүдөө ажахын ажалшад үбһэ хуряаха, малай тэжээл бэлдэхэ хүдэлмэреэ урда урдын жэлнүүдэйхиһээ эртэ эхилжэ, орооһото ургамалнуудые үргэнөөр хуряажа байнхай.

Колхоз, совхозуудта үхэр малай, шубуудай тоо толгой олошоруулагдаа. Малай продуктнуудые үйлэдбэрилжэ, гүрэндэ худалдалга дээшэлүүлэгдэһэн байна.

Нёдондо жэлэй түрүүшын хахад жэлэйхитэй сасуулбал, колхоз, совхозуудта мал ажалай продуктнуудые үйлэдбэрилгэ ехэдхэгдээ: мяхан—4; һүн—2, үндэгэн—9 процентээр.

Түрүүшын хахад жэлдэ мал ажалай продуктнуудые гүрэндэ худалдалгын арадай ажахын түсэб үлүүлэн дүүргэгдэбэ.

Хүдөө ажахын материально-техническэ үндэһэ һуури саашадань хүгжөөн бэхижүүлэгдэһэн байна. Бүхы хүдэлмэриин талаар хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ гүрэн ба колхозууд 13 шахуу миллиард түхэриг һомолоо. Тингэжэ 1974 оной түрүүшын хахад жэлэйхиһээ 8 процентээр дээшэлбэ.

Элдэб зүйлэй оньһон техникээр, минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр хүдөө ажахые хангалгын түсэб дүүргэгдэв.

Бүхы зүйлэй транспортаар ашаа зөөлгэ—2,6 триллион тонно-километртэ хүргэгдөө гэхэ гү, али нёдондо жэлэй түрүүшын хахадайхиһаа 6 процентээр дээшэлһэн байна. Пассажирнуудые зөөлгэ 341 миллиард пассажир-километртэ хүргэгдэжэ, 7 процентээр дээшэлүүлэгдэбэ.

Түрүүшын хахад жэлдэ гүрэнэй мүнгэ һомололгоһоо 22 миллиард түхэригэй гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үеынхиһөө 7 процентээр ехэ гол жаса ашаглалгада оруулагдаһан байна.

Гэхэтэй хамта, бүхы арадай ажахыда түрүүшын хахад жэлдэ гол жасануудые ашаглалгада оруулалгын түсэб дүүргэгдээгүй. Үйлэдбэриин зарим хүсые ашаглалгада оруулалга хангагдаагүй.

42,4 миллиард түхэриг гэхэ гү, али нёдондо жэлэй түрүүшын хахадайхиһаа 9 процентээр ехэ мүнгэн гүрэнһөө арадай ажахыда һомологдоо.

Арадай ажахыда подрядна хүдэлмэриин хахад жэлэй түсэб 100,6 процентээр дүүргэгдэбэ. Үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй жэшэбэл, хүдэлмэриин хэмжээн 7 процентээр дээшэлһэн байна.

1974 оной түрүүшын хахад жэлэйхитэй сасуулхада, ажалай бүтээсэ 5,7 процентээр ургаа.

Колхозууд хоорондын барилгын эмхинүүдэй бэелүүлдэг хүдэлмэриин хэмжээн 10 процентээр дээшэлүүлэгдээ.

Барилга-хабсаралгын хүдэлмэриин өөрынь үнэ сэн 0,5 процентээр хороһон байна. Подрядна барилга-хабсаралгын эмхинүүдэй ашаг олзо 11 процентээр дээшэлбэ.

Гэхэ зуура, барилга-хабсаралгын эмхинүүдэй диилэнхи олонхинь подрядна хүдэлмэриин, ажалай бүтээсэ, ашаг олзо дээшэлүүлгын, барилга-хабсаралгын хүдэлмэриин өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулгын түсэбүүдые дүүргээгүй байха юм.

Түрүүшын хахад жэлдэ арадай ажахыда ажалладаг хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай тоо дунда зэргээр 100,7 миллион хүн зондо хүрөө гэхэ гү, али нёдондо жэлэй нэгэдэхи хахад жэлэйхитэй сасуулбал, 2,4 миллион хүнөөр гэхэ гү, али 2,5 процентээр олошорһон байна.

1975 ондо хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадай түлбэриин доодо захын хэмжээн һарадаа 70 түхэриг хүрэтэр дээшэлүүлэгдэжэ үргэлжэлүүлэгдээ. Арадай ажахын үйлэдбэриин һалбаринуудта ажалладаг хүдэлмэрилэгшэдтэ түлэгдэдэг һарын дундуур салин хүлһэн ехэдхэгдэһэн байна. Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай һарын салин хүлһэнэй дундуур хэмжээн 144,5 түхэригтэ хүрөө гэхэ гү, али 1974 оной нэгэдэхи хахадайхитай сасуулбал, 3,7 процентээр дээшэлээ. Хэрэглэмжын ниитын жасаһаа үгтэдэг нэмэлтэ түлбэринүүдые, хүнгэлэлтэнүүдые оруулалсахада, салин хүлһэн 195 түхэриг болоо гэхэ гү, али 3,8 процентээр үргэдхэгдөө. Колхознигуудай ажалай түлбэри 4 процентээр дээшэлээ.

Хэрэглэмжын ниитын жасануудһаа хүн зоной абадаг нэмэлтэ түлбэринүүд, хүнгэлэлтэнүүд 42 миллиард шахуу түхэриг болоо. Энэнь нёдондо жэлэй зургаа һарынхитай сасуулбал, 7 процентээр дээшэлбэ.

Түрүүшын хахад жэлдэ нөөсэлгын кассануудта хүн зоной хааһан мүнгэн 5,6 миллиард түхэригөөр нэмэбэ.

Гүрэнэй ба кооперативна худалдаа наймаанда эд бараанай эрьесэ 100,2 миллиард түхэриг болоһон байна. Энэнь нёдондо жэлэй нэгэдэхи хахад жэлэйхитэй сасуулхада, 7,3 процентээр ехэ болоно. Хахад жэл соо розничэ худалдаа наймаанай түсэб 100,9 процентдэ хүргэгдөө.

Советскэ Союзай гадаадын худалдаа наймаанай эрьесэ 23,8 миллиард түхэригтэ хүрөө гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үеынхитэй жэшэбэл, 26 процентээр дээшэлээ.

1974 оной нэгэдэхи хахадтай жэшэбэл, хүн зоной ажаһуудал хангалгын хэмжээн — 9 процентээр, тэрэ тоодо хүдөө нютагта 12 процентээр ургаба.

Гүрэнэй предприятинууд, эмхинүүд, гэр байра баридаг кооперации дүн хамта 28 миллионһоо үлүү дүрбэлжэн метр талмайтай болбосон һайн 600 мянган квартира ашаглалгада оруулаа. Гадна, колхозууд, хүн зон өөһэдынгөө мүнгэ зөөреэр, гүрэнэй урьһаламжын туһаламжаар олон квартира, үмсын байшан гэр бариһан байна.

Гүрэнэй һомолһон мүнгэ зөөреэр юрэнхы эрдэмэй һургуулинууд, һургуулида ороодүй үхибүүдэй эмхи зургаанууд, соёлой-ажаһуудалай бусад барилганууд ашаглалгада оруулагдаа. Гэхэтэй хамта, гэр байрын ба соёлой-ажаһуудалай барилгын түсэб дүүргэгдээгүй.

Хото городуудые, һуурин тосхонуудые саашадань болбосон һайн болгохо хүдэлмэри хэгдэһэн байна. Хахад жэл соо 1,8 миллион шахуу квартирада газ оруулагдаа.

Арадай гэгээрэл ба соёл культура хүгжөөлгэдэ саашанхи амжалтанууд туйлагдаһан байна. Медицинскэ туһаламжа, хүн зоной амаралтые эмхидхэлгэ һайжаруулагдаа.

1975 оной июлиин 1-нэй байдалаар Советскэ Союзай хүн зоной тоо 154,3 миллиондо хүрэһэн байна.

(ТАСС).

КПСС-эй XXV СЪЕЗДЫЕ ХҮНДЭТЭЙГӨӨР УГТАЯ

Н. Б. ПИВОВАРОВ—Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советэй түрүүлэгшэ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Эдэ бүхы хэмжээ-ябуулганууд, тэрэшэлэн энэ зунай сагай уларилай таатай зохид байһан ушар, байгша ондо бүхы ургамалай һайн ургаса хуряаха, адуу малдаа шадаал һаа ехэ тэжээл бэлдэхэ арга олгоно.

Республикадамнай, урда жэлнүүдтэл адли, капитальна барилга ехээр хэгдэнэ — промышленна шэнэ шэнэ предприятинууд, малай байранууд бодхоогдоно, уһалууриин газарнууд түхеэрэгдэнэ, байрын гэрнүүд, һургуули, соёлой байшангууд, элүүржүүлгын газарнууд, худалдаа наймаанай, коммунальна, ажаһуудалай барилганууд эрхилэгдэнэ. Жэлэй түрүүшын хахадта энэ хэрэгтэ 150 миллион түхэригэй мүнгэ зөөри гаргашалагдаа, юһэдэхи табан жэлэй дүрбэн жэл хахадай турша соо 1,2 миллиард түхэригэй мүнгэ зөөри гаргашалагдаһан байна.

Республикын ехэ ехэ барилганууд болохо Байгал-Амарай түмэр харгы, Байгал шадарай шанаржуулгын комбинат, Галуута-Нуурай ГРЭС, Улаан-Үдын трикотажна фабрика, мүн бусадшье барилганууд бүгэдэндэ мэдээжэ гэжэ һананаб. Эдэ барилгануудай бэлэн болгогдожо тушаагдахада, республикын экономическа хүсэ шадал эрид дээшэлхэ, манай ороной арадай ажахы хүгжөөлгэдэ бага бэшэ үүргэ дүүргэхэ байха.

Жэлэй түрүүшын хахадай түсэб даалгабаринуудые дүүргэлгэдэ транспортын, хэлхеэ холбооной, худалдаа наймаанай, хүн зоной ажаһуудалай эрилтэ хангалгын, мүн бусадшье һалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэд горитой хубитаяа оруулалсаа.

Арад зоной ажаһуудал һайжаруулха гэһэн юһэдэхи табан жэлэй гол зорилго удаа дараалан шиидхэгдэнэ. Манай республикын ажалшад хахад жэлэй турша соо 65 мянган дүрбэлжэн метрһээ дээшэ гэр байраар хангагдаа. Тэдээнэй бодото олзо доходынь дээшэлээ. 1974 оной түрүүшын хахадайхитай сасуулбал, байгша оной зургаа һарын турша соо гүрэнэй, кооперативна худалдаа-наймаанай магазинуудаар дамжуулагдан хүн зондо эд бараа наймаалга 30 миллион шахуу түхэригөөр дээшэлжэ, 352,4 миллион түхэригтэ хүргэгдэһэн байна.

Хотын, мүн хүдөөгэй хүн зоной ажаһуудалай эрилтэ хангалгын хэмжээн дээшэлээ.

Жэлэй түрүүшын хахадта хэгдэһэн бүхы юумэнүүд хүдэлмэришэн ангиин, колхозно таряашадай, интеллигенциин эршэ зоригтойгоор ажаллаһанай, партийна, профсоюзна, комсомолой эмхинүүдэй, советскэ, ажахын органуудай, ажалшадай депутадуудай нютагай Советүүдэй зүгһөө эмхидхэлэй болон политическэ ехэхэн ажал хэһэнэй ашаар туйлагдаа.

Гэхэтэй хамта, манай (эндэхи хэдэ хэдэн участогуудта үсөөн бэшэ горитой дутагдалнууд, шиидхэгдээгүй асуудалнууд бии байһаар гэжэ жэлэй түрүүшын хахадай дүн гэршэлэн харуулна. Эдэ дутагдалнууд түбхын түрүүндэ барилгын эмхинүүдэй хүдэлмэридэ сэхэ хабаатай. Тэдээнэй нилээд олониинь түсэбөө дүүргээгүй, промышленна хэдэ хэдэн шухала барилгануудые, байрын гэрнүүдые, социально-культурна шэглэлтэй барилгануудые бэлэн болгожо тушааха уялгаяа хойшонь татаа. Жэшээнь, барилгын Буряадай управлени барилга хэхэ хахад жэлэйнгээ даалгабарие оройдоол 87 процентээр дүүргээ, Галуута-Нуурай ГРЭС барилгын управлени даалгабаряа — 35 процент, «Бурятцелинстрой» трест — 86 процент дүүргэһэн байна.

Промышленна 38 предприяти продукци худалдаха түсэбөө дүүргээгүй, тэдээнэй 12 предприятинь союзна мэдэлэй, 15 предприятинь нютагай мэдэлэй. Эдэ предприятинууд бүхы дээрээ 3,3 миллион түхэригэй продукци түсэбөөр хараалагдаһанһаа багаар худалдаанда үгөө.

Олохон колхоз, совхозууд гүрэндэ малай продукци худалдаха уялгаяа дүүргээгүй. Жэшээнь, Зэдын аймагай 3 ажахы мяха худалдаха түсэбөө, табан ажахы — һү худалдаха түсэбөө, Түнхэнэй аймагай табан колхоз, совхоз гүрэндэ мяха худалдаха түсэбөө, гурбан ажахы һү худалдаха түсэбөө дүүргээгүй. Улаан-Үдын аймагай 5—6 ажахы мяха, һү худалдаха түсэбөө мүн лэ дүүргээгүй.

Хүн зоной ажаһуудалай эрилтэ хангаха министерствын предприятинууд үнгэрһэн хахад жэлэй турша соо арга боломжоёо хүсэд хэрэглэжэ шадаагүй, тингэжэ республикын ажалшадай ажаһуудалай эрилтэ хангаха түсэбөө мүн лэ дүүргээгүй.

Транспортын, хэлхеэ холбооной, худалдаа наймаанай, ниитын эдеэ хоолой предприятинуудай, гэр байрын коммунальна ажахын хүдэлмэридэ, хүн зоной соёлой, медицинскэ эрилтэ хангалгада үшөөл горитой дутагдалнууд бии байһаар.

Министерствэнүүд болон зургаануудай, промышленна предприятинууд болон барилгын эмхинүүдэй, колхозууд болон совхозуудай нютагай Советүүдэй хүтэлбэрилэгшэд жэлэй түрүүшын хахадай хүдэлмэриин дүнгые анхаралтайгаар шэнжэлхэ, зарим участогуудай гээгдэдэг шалтагаануудые тодорхойлхо, дутагдалнуудые усадхаха тушаа яаралтай хэмжээнүүдые абаха зэргэтэй.

Улаан-Үдын прибор бүтээлгын заводой, гэр байра барилгын комбинадай хүдэлмэришэдэй, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд болон алба хаагшадай, тэрэшэлэн Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой гэшүүдэй жэшээгээр табан жэлэй түгэсхэхы жэлэй даалгабаринуудые, табан жэлэй түсэбые бүхыдэнь амжалтатайгаар дүүргэхэ тодорхой хэмжээ-ябуулгануудые ажалша коллектив бүхэндэ зохёожо, бэелүүлхэ, партиин XXV съездые хүндэтэйгөөр угтахын түлөө социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлхэ шухала байна.

Үйлэдбэриин ашаг үрэ дээшэлүүлхэ, ажалай бүтээсэ ехэ болгохо, түүхэй эд, материал алмаха, продукциин шанар һайжаруулха хэрэгтэ гол анхарал хандуулагдаха зэргэтэй.

1975 оной түсэбөөр хараалагдаһан бүхы барилгануудые, илангаяа барилгын материалнуудай предприятинуудые, промышленна баазануудые, байрын гэрнүүд болон социально-культурна барилгануудые болзор соонь дүүргэжэ тушааха гээшэ барилгашадай түрүүшын зорилго болоно. Энэ зуун жэлэй барилга болохо Байгал-Амарай түмэр зам барилгада али болохоор туһалха, Галуута-Нуурай ГРЭС барилгые түргэдхэхэ, энэ барилгын түрүүшын ээлжээе байгша ондо бэлэн болгохо гээшэ манай уялга мүн болоно.

Колхоз, совхозуудта, «Сельхозтехникын» предприятинуудта хүдэлмэрилэгшэдэй үмэнэ ехэ зорилго табигданхай. Эдэ ажахынуудай үмэнэ эгээл түгшүүрилтэй, харюусалгатай саг ерэнхэй: тарилгын талмайе харууһалха, хонидой нооһо хайшалха, тэжээл бэлдэхэ, хуряалгын техникэ заһабарилха ажал эрхилэгдэнэ. Республикымнай малшад адуу малаа шахан таргалуулха, малай ашаг шэмэ абалгые дээшэлүүлхэ зорилгоор зунай таатай зохид саг һайнаар хэрэглэхые оролдоно.

Энэ жэлдэ дээрэ дурсагдаһан хүдэлмэринүүдые амжалтатайгаар хэхэ, хүсэд хүрэхэ тэжээл бэлдэхэ, хүдөө ажахын продуктнуудые гүрэндэ худалдаха түсэбөө дүүргэхэ, саашадаа зохихо арга боломжо хангаха бүхы аргатай байнабди. Талха тарян, үбһэ сабшалан хаа хаанагүй һайнаар ургана. Энэ ургасаяа саг соонь, гарза хоролтогүй хуряаха гээшэ мүнөө үеын гол зорилго болоно. Байгша оной июнь һарада партиин областной комитедэй пленум болоходо, энэ жэлдэ 850 мянганһаа бага бэшэ бүдүүн тэжээл, тэрэ тоодо 550 мянган тонно үбһэ бэлдэхэ, 70 мянган тонно сенаж, 700 мянган тонно кукурузын силос, 18 мянган тонно ногооной витаминтай гурил бэлдэхэ зорилго табиһан байна. Энэ зорилго шиидхэхын тула сабшалангай бүхы талмай һайнаар ашаглахаһаа гадна, ойн соорхой болон боро газарнуудые, харгын хажуугаархине сабшаха шухала. Хуряалгын техникэ һайнаар ашаглаха зуураа, гар хажууршадай тусхай звено эмхидхэхэ хэрэгтэй, тэдэ звенонуудые машина, механизмуудай ябаха аргагүй ехэ шиигтэй, шугы бургааһатай, намаг газарнуудта, ойн соорхой болон бусадшье һууринуудта хэрэглэхэ шухала.

Тэжээлэй шанар тухай мартажа болохогүй, үбһэ зүбөөр хуряаха, хадагалха заабари нарийнаар сахиха хэрэгтэй.

Витаминтай үбһэнэй гурил, тэрэшэлэн сенаж бэлдэхэ ажалые тусхай хиналта доро абаха, ажахы бүхэндэ «АВМ-эй» агрегадуудые хүсэдөөр ашаглажа, түхэреэн сүүдхэ соо хүдэлгүүлхэ, сенаж дараха нүхэнүүдые хүсэдөөр ашаглаха шухала.

Угаа шухала энэ хэрэгтэ хэдэ хэдэн ажахынуудай хайша хэрэгээр хандадагые хараадаа абажа, энэ ушар һануулмаар байна. Жэшээнь, үнгэрэгшэ жэлдэ республика соохи «АВМ-0,4» түхэлэй нэгэ агрегат 130—140 тонно үбһэнэй витаминна гурил үйлэдбэрилэн гаргаа, харин тиихэдэ Сэлэнгын совхоз 470 тонно, Кударын совхоз — 333, Октябрьска совхоз 304 тонно витаминна гурил үйлэдбэрилэн гаргаа. Хэрбээ республика соо бии байһан «АВМ» түхэлэй 80 гаран агрегадуудые бүхы хүсөөрнь хүдэлгүүлээ һаа, хараалагдаһанда орходоо нилээд ехэ үбһэнэй гурил бэлэдхэжэ болохо юм. Энэ арга боломжые бүхы хүсөөрнь хэрэглэхэ шухала.

Шэмэтэ тэжээл, илангаяа кукурузын силос, тэжээлэй корнеплод бэлдэхэ хэрэгтэ горитой анхарал хандуулха шухала, тиихэдээ силос хадагалха траншейнүүдые бариха, заһабарилха асуудалда эртээнһээ һаналаа табиха хэрэгтэй.

Хэрбээ техникын һайнаар бэлдэгдээд, бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглагдаад байгаа һаань, ургаса хуряалга, тэжээл бэлдэлгэ амжалтатайгаар шиидхэгдэхэ байна. Энээн тушаа арсалта байхагүй. Гэхэ зуура, олохон колхоз, совхозууд трактор, комбайнуудые, хуряалгын бусадшье машина, механизмуудые тэсэшэгүй удаанаар заһабарилна. Баргажанай, Хэжэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Захааминай, Хяагтын аймагуудай ажахынууд хуряалгын техникэ заһабарилгаяа тэсэшэгүйгөөр удааруулна. Баргажанай аймагта бии байһан тракторна косилканууд болон тармуурнуудай, орооһо, силос хуряадаг комбайнуудай хахадынь мүнөө хүрэтэр заһабарилагдаагүй байһаар. Мухар-Шэбэрэй аймагта бии байһан «АВМ» түхэлэй 11 агрегадай оройдоол 4-ниинь заһабарилагдаад байна, хуряалгын бусад техникын горитой хубинь бэлэн болоодүй байһаар.

«Сельхозтехникын» республиканска нэгэдэлэй, хүдөө ажахын министерствын, хүдөө ажахын трестнүүдэй, аймагай Советүүдэй гүйсэдкомуудай хүтэлбэрилэгшэд техникэ заһабарилгые ойрын үдэрнүүдтэ бүхыдэнь дүүргүүлхын, хуряалгын үедэ агрегадуудые найдамтай хүнүүдтэ даалгахын тула бүхы хэмжээ абаха зэргэтэй. Орооһоной тоогуудые, автотранспорт, таряа тушаадаг пунктнуудые бэлдэхэ ажалые удааруулжа болохогүй. Полевой стануудые бэлэн болгохо асуудалда һаналаа табиха, механизаторнуудые хүдэлгэхэ, амаруулха, поли дээрэ хүдэлэгшэдые культурно-ажаһуудалайнь талаар хангаха асуудалнуудые хараадаа абаха шухала.

Тэжээл бэлдэлгэдэ, орооһо таряа хуряалгада хото городуудай, хүдэлмэришэ селогуудай хүн зон, ликын промышленна приятинуудай коллек ном үзэжэ байһан шуул ехэ туһа хүр аргатай. Городой, поселково Советүүдэй комууд партийна ор тай хамтаржа, коллек хэнэй ямар туһаламж байһые тодорхойлхо тэй.

Республикын малша лэй хоёрдохи хахад ажал хэхэ үүргэтэй. Х нооһо түргөөр хай дүүргэхэ шухала.

Томо хонидһоо гад тын хурьгадай нооһо һайнтайгаар хайшалха, һо зүбөөр илгажа, ха ха, тээжэ ябуулха, хоролтодо оруулха тай тэмсэхэ хэрэгтэй.

Эдэ хэмжээ ябуул дые бэелүүлбэл, нооһ шааха жэлэйнгээ, мүн жэлэйнгээ түсэбүүдые гэжэ шадаха байнабди.

Аймагай, сельскэ, со Советүүдэй гүйсэдко бэлэдхэлэй органууд гэй хүн зонһоо үлүү һан нооһо хаа хаанагүй далдан абалгые эмхи зэргэтэй.

Һү һаалгые улам луулхэ, мал шахан луулха, залуу малай нүүр дээшэлүүлхэ зори зунай үдэрнүүдые а һайнаар ашаглаха шуха

Малай ашаг шэмэ д луулхэ, илангаяа һүнэй нар һайжаруулха асуу гол анхаралаа ханд шухала, яахадааб гэхэдэ нэй тоһолигынь, мүн б шье шанарынь олохон хынуудта доогуур бай тэрээнһээ боложо, ко совхозууд бага бэшэ хоролтодо ородог байна.

Малай фермэнүүдтэ с тарно-ветеринарна гу сахиха, малые элдэб үб һөө һэргылхэ асуудалну анхаралаа ехээр ханду хэрэгтэй. РСФСР-эй нистрнүүдэй Совет асуудалые һаяхан хар үзөөд, бии байгаа дутаг нуудые усадхаха тушаа ри шанга хэмжээнүү абахыень Буряадай нистрнүүдэй Советые, публикын хүдөө ажахын ганууудые уялгалаа.

Транспорт болон хэл холбооной, худалдаа маанай болон ниитын хоолой, соёл культур элүүрые хамгаалгын, зоной ажаһуудалай эри хангалгын коммунально- байрын ажахын хүдэлм лэгшэдэй үмэнэ мүн лэ хала, харюусалгатай зор гонууд табигданхай.

Юһэдэхи табан жэлэй гэсхэхы жэлэй дүүрэтэр з гаан һараһаа бага бол үлэбэ.

Манай Ленинэй Ком нис партиин ээлжээтэ XX съездын хүдэлмэреэ эхил багахан саг үлэбэ. Т съезд, нүхэр Л. И. Брежн вэй тэмдэглэһэнэй ёһоо «агуу ехэ зорилгонуудые ту лаха замдахи шэнэ хараа сэбүүдые тодорхойлхо б ха, тэдэ зорилгонуудые бэ лүүлхын тула партим тэмсэнэ, тэдээнии бэелүү хэ хэрэгтэ бидэнэр бүхы х сэ шадалаа зорюулнабди».

Совет Буряад оронойм ажалшад юһэдэхи табан ж лэй зорилгонуудые амжалт тайгаар дүүргэн, манай ажа хүдэлмэриин бүхы хэмжэ дээшэлүүлэн, республикы экономико болон соёл кул тура дам саашань хүгжө хын түлөө зоримгойгоор тэм сэн, партиингаа съездые эр хим бэлэгтэйгээр угтаха ба на.

РОССИИ АВТОНОМИТО республиканууддта

ДАГЕСТАНАЙ АССР. Ороной комсомол-залуушуулай габшагай барилга гэжэ суурхаһан Чиркейскэ ГЭС-эй барилга дээрэ мүнөө эгээл халуун хаһа ябажа байнхай. Эндэ бодхоогдожо байһан гидроэлектростанциин хаалтань бүтээгдэжэ, ГЭС-эй байшан бодхоогдожо байна. Мүнөө барилгашад ГЭС-эй түрүүшын гидроагрегадые хабсаргажа, электрын элшэ хүсэ хубаарилгын нэмэл подстанциин түхеэрэлгэнүүдые тодхожо байнхай.

Дошхон урасхалта Сулак голой уһан ГЭС-эй хаалта сохин халижа, шэнэ Чиркейскэ далай байгуулагдажа эхилбэ. Совет хүнэй гараар долгилон нэмжыһэн энэ далай 42 километр утатай байха юм. Тэрэ урдань гандуу хооһон байһан хэдэн мянгаад гектар дайдые сэсэглэн һэлбаруулха байна.

Чиркейскэ ГЭС-эй түрүүшын элшэ хүсэн бүри мүнөө жэлдэ промышленна предприятинуудта, колхоз, совхозуудай барилгануудта, һуурин тосхонуудта ошохо юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Чиркейскэ ГЭС-эй хаалта ба шэнэ далай.

ТАСС-ай фотохронико.

ТАБАН ЖЭЛЭЙ БАРИЛГАНУУД ДЭЭРЭҺЭЭ

ТАТАРАЙ АССР. Нефтехими гүүдэй хото Нижнекам городто этилен үйлэдбэри томо завод бодхоогдожо бай хай. Тэрэ энэ жэлэй август ашаглалгада үгтэхэ юм. Энд үйлэдбэрилэгдэһэн этилен Казаниин органичеснa синтез заводто эльгээгдэжэ, тэнд полиэтилен болгогдон үйлэд бэрилэгдэхэ байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Химстрой» трестын 23-дахи СМУ-гай хим бригадануудай нэгэн. Ба ригдажа байһан комплекс колоннонууд.

ТАСС-ай фотохронико.

Павел Балтахиновай 75 наһанай ойдо

ДУРАСХААЛЫНЬ ХЭТЭДЭЭ МҮНХЭЛ!

Павел Сергеевич Балтахинов — Буряадай түрүүшын партизанска отрядай командир, совет засаг байгуулхын түлөө эрэлхэг зоригтойгоор тэмсэгшэдэй нэгэн юм.

Павел Балтахинов Эрхүүгэй областиин Боохоной аймагай Тараса гэжэ нютагта 1900 оной июльдэ түрэһэн. Тэрэнэй гэр бүлэ — үгытэй тариашад байһан юм.

Павел эртээнһээ эхэгүй болоһон байгаа. Тиимэһээ тэрэ бага наһанһаа эхилжэ, нютагайнгаа баяшуулда зарагдаха баатай болоһон юм.

Эдир хүбүүн Балтахиновта эрдэм һургуулитай боло ушар гэнтэ дайралдаа һэн. Боохоной санаартанай захиралтаар 12 наһатай Павел Эрхүүгэй духовно училищида һурахаар эльгээгдэһэн байна. Тэдэнэр энэ хүбүүе христиан мүргэлые дэлгэрүүлхэ хүн болгон хүмүүжүүлхэ гэһэн зорилготой бэлэй. Зүгөөр энэнь бүтөөгүй: Павел Балтахинов училищида алтан медальтайгаар дүүргэжэ гараад, Эрхүүгэй духовно семинариин нэгэдэхи класста оробо. Семинарида һуража байхадаа, һүбэлгэн ухаатай энэ хүбүүн эрдэм наука, хариин хэлэ шудалжа эхилээ. Тэрэ үедэ студентнүүдэй кружогто ябалсажа революционно демокрадууд — Чернышевский, Герцен ба Добролюбовай зохёолнуудые шудалжа эхилһэн түүхэтэй.

Семинарида һуража байха үедөө Балтахинов марксистска литература шудалжа захалаа бэлэй. Марксизм-ленинизмын зохёолнуудые шудалһанай ашаар революционно суртал мэдэрэлтэй болоһон байна.

Ажабайдалайнгаа энэ үе тухай Павел Сергеевич иигэжэ бэшэһэн байдаг: «Политическэ сүлэлгэдэ байһан нэгэ хүн намайе түрүүшээр ород бэшэгтэ һургаа һэн. Тэрэнэй нэрыень һанадаггүйб. Тэрэ шүлэгүүд, баснинуудые һайнаар уншадаг бэлэй. Тэрэ намайе бэшэлгэдэ һургажа, уран һайханай номуудта дуратай болгоо һэн. Намда һайнаар хандадаг тулань ород хэлэ оролдосотойгоор шудалдаг, шүлэг зохёогоодшье туршадаг болоо һэм». Семинарида һуража байхадаа, П. Балтахинов Пушкинай, Гоголиин, Лермонтовэй зохёолнуудые олоор уншаа, Ородой литературын зохёолнуудые уншаһанай ашаар тэрэ ород хэлэндэ һураһан юм.

П. Балтахинов арад зонойнгоо зол жаргалай түлөө тэмсэлдэ бодоо һэн. Тэрэ нюуса революционно кружогто ороо. Нюуса кружогуудта ябаһанайнгаа түлөө П. С. Балтахинов хэды дахин арестовалагдаа. Уданшьегүй революционно ажал ябуулгынгаа түлөө (1916 он) семинариһаа намнагдаба. Тиигэжэ хүдэлмэришэд ба таряашадтай хамта совет засагай түлөө тэмсэлдэ Павел Балтахинов ороо һэн.

1917 оной февраль-март һарануудта соо болоһон революционно үйлэ хэрэгүүдэй үедэ Павел Балтахинов Эрхүүгэй Иннокентьевскэ депогой хүдэлмэришэдэй, буряад залуушуулай дунда революционно ажал ябуулгаяа үргэлжэлүүлээ.

1917 оной апрель һараһаа РСДРП-гэй Эрхүүгэй Комитедэй даалгабаряар агитатор Балтахинов Верхоленскэ уездын хүдэлмэришэд ба таряашадта эльгээгдэжэ, пролетарска революци тухай ойлгуулламжын ехэ хүдэлмэри хэһэн байна. Ажалша буряадууд тиихэдэ Балтахиновай хэлэһэн «Баяшуултай тэмсэе, таряашадта—газар үгэе!» гэһэн уряае түрүүшынхеэ мэдэжэ абаа бэлэй. Бодото революционер болоһон Балтахинов революци, Советүүдэй засагай илаһан тухай юрын үгэнүүдээр ойлгуулжа үгэдэг бэлэй.

1917 оной сентябрь һарада саг зуурын правительствын хүлһэншэд П. С. Балтахиновые арестовалжа, түрмэдэ хаагаа һэн. Агууехэ Октябриин социалис революци тэрэниие сүлөөлбэ.

Эрхүүдэ совет засагай тогтоһоной удаа Эрхүүгэй губревком Балтахиновые Верхоленскэ болон Балаганска уезднүүдтэ эльгээгээ. Дүлэтэ революционер тэндэ ошоод, ангиин дайсадтай ами бэеэ хайрлангүй тэмсээ һэн. Баяшуулай ороохо таряа булияажа абаад, үлэсхэлэн хооһон байдалда ороһон Черемховско шулуун нүүрһэшэдтэ эльгээһэн юм. Сагаантан, эсэрнүүд нютагай баяшуул тэрэнэй бүхы ажал ябуулгада ехэ һаад ушаруулдаг байгаа.

1918 оной июнь һарада Эрхүү хотодо губерниин таряашадай түрүүшын съезд болоо һэн. Энэ съезд зарлаха, үнгэргэхэ хэрэгтэ Павел Балтахинов эдэбхитэйгээр хабаадаһан юм. Зүгөөр хариин болон дотоодын дайсад ерэжэ, тэрэ съездээ түгэсхэхэ аргагүй болобо. Ушар тиимэһээ съездые хүтэлбэрилэгшэд нюуса байдалда орохо баатай болоо. Балтахинов Монгол орондо зугадаа һэн. Монголдо ябахадаа, өөрынгөө эрдэм мэдэрэлые дээшэлүүлээд, хахад жэл болоһон хойно бусажа, Эрхүүгэй багшанарай институтда ороһон түүхэтэй.

Революцида эсэргүү хүсэнүүдтэй тэмсэхэ үедэ Павел Балтахинов Буряадай түрүүшын партизанска отряд эмхидхэбэ. Тэрэ партизанска отрядые хүтэлбэрилэгшэ Нестор Каландарашвилитай холбоо байгуулаад, большевигүүдэй илалтын түлөө тэмсэл ябуулаа һэн. Тэдэнэр политическэ ажал ябуулгын түлөө түрмэдэ һуугшадые Александровска централһаа сүлөөлөө.

Тэрэнэй удаа П. Балтахинов Боохондо ошожо, колчаковска милициие бүгэдыень арестовалжа шадаһан байна. Тиигэжэ Павел Балтахиновай хүтэлбэри доро Боохондо, Ангар шадар (Приангарье) совет засаг тогтоогдоһон юм.

Улаан Армиин сэрэгшэдэй Эрхүү хотые сүлөөлхэдэнь Балтахиновай отряд 5-дахи Зиминскэ кавалерийскэ полктой нэгэдээд, Дауриин фронтдо эльгээгдэбэ. Балтахинов энэ полкын командираар томилогдоо һэн. Үбшэнэй шалтагаанаар армиһаа табигдаһан П. Балтахинов Ангарай сэрэгэй комиссариадай комиссараар томилогдобо. Энэ тушаалда байхадаа, П. Балтахинов дотоодын ба хариин дайсадые бута сохихо, большевигүүдэй бүлэгүүдые байгуулха талаар эмхидхэлэй ехэ хүдэлмэри ябуулһан, бэрхэ хүтэлбэрилэгшэ байһанаа харуулаа һэн.

1921 оной февралиин 19-дэ ангиин дайсад энэ дүлэтэ революционерые алаһан байна. Тиигэжэ буряадай түрүүшын партизанска отрядые хүтэлбэрилэгшэ, коммунист, совет засагай түлөө үнэн сэхээр тэмсэгшэ наһа бараа бэлэй.

Буряадай АССР-эй ниислэл хото Улаан-Үдын, түрэһэн нютагайнь үйлсэнүүд тэрэнэй нэрээр нэрлэгдэнхэй. Энэ дүлэтэ революционерэй нэрэмжэтэ колхоз, һургуули түрэл нютагтань байгуулагданхай. Боохон ба Тараса нютагуудта тэрээндэ хүшөө табигданхай. Тэрэнэй дурасхаал хэтэдээ мүнхэл!

П. БОРЬКИН.

АХАМАД ҮЕТЭНЭЙНГЭЭ ЗАМААР...

Саахан Нарһатын дунда һургуули дүүргэгшэдэй баяр Яруунын аймагай түб тосхоной пионернүүдэй байшан болобо. Энэ жэлдэ хамта хүбүүд, басагад дунда һургуули дүүргэһэн аттестадые абаа. Аттестадуудые барюулһанайнгаа һүүлээр, һургуулиин директор З. Д. Цыдыпов иигэжэ хэлэбэ:

— Таанад, манай һургуулиин гушан зургаадахи выпускнигүүд, тон ехэ золтой гээшэт. Амгалан һайхан сагта һайн эрхэ байдалда хүмүүжэбэт, арбан класс дүүргэжэ гарабат. Харин совет засагай тогтоод байхада, мүн тэрэнэй һүүлээрхи хэдэн жэлнүүдтэ һургуули гараашад ямар ехэ бэрхэшээлнүүдые дабаһан гээшэб. Тиигэбэшье һаа ахамад үетэнтнай, эхэ, эсэгэнэр, аханар болон аханартнай һургуулиингаа нэрые үргэжэ ябаа, ябанашье. Ахамад үетэнэйнгээ солото замые халан абахаар найдатнай, урагшаа зоригтой алхамуудые боложо ошохыетнай хүсэнэбди. Түрэл һургуулиингаа нэрые дээрэ үргэжэ, һургуулиингаа солото түүхые үргэлжэлүүлжэ ябагты!..

Иимэ арюун удхатай үгэнүүдые багшанар, түрэлхид, олониитын түлөөлэгшэд залуу үетэндэ хэлэбэд. Энэ һургуули дүүргэгшэд залуу наһанайнгаа зориг хүсые, эрдэм бэлигые эхэ оронойнгоо аша туһада зорюулхабди гэжэ ажабайдалайнгаа замай энэ эхин шатада мэдүүлбэ.

Үнэхөөрөөшье Нарһатын һургуули алдарта үетэниие урган хүмүүжүүлһэн баян түүхэтэй урданай һургуули юм. Тэрэнэй түүхые уудалжа болоо һаа, нилээдгүй хоёр зуун жэлһээ эхитэй юм. Олон олон хүнүүд тэрэнэй богоһые алхажа орожо, эрдэм номдо һураад, далижаһан дальбараатай шубуун мэтэ ажабайдалай замда дэгжэн гараһан байха...

...Октябриин революциин урда тээ, 1910 ондо Д. П. Анненков гэжэ багша хүн Нарһатада ерэжэ, нютагай таряашадай үхибүүдые үзэг бэшэгтэ һургажа эхилһэн түүхэтэй. Энэ багша ехэ ядуу таряашадай айлнуудта үхибүүдые бүлэг бүлэгөөрнь суглуулжа, хишээл үнгэргэдэг байгаа. Харин гурбан жэл үнгэрһэн хойно шанга шадалтай таряашан У. Белобородов зоной туһаламжаар училищиин 3 таһалгатай байшан бодхоожо, энээнһээ урда тээ хэдэн жэлдэ айлнуудай гэртэ хэшээл абажа байһан түрүүшын бүлэг хүбүүд, басагад 1914 ондо дүрбэдэхи класс дүүргэжэ гараа һэн. Тэдэнэй тоодо буряад хүбүүд И. Цыремпилов, П. Гонгоров гэгшэд бүргэдэй дүрэ зурагтай хуушанай тамга дарагдаһан үнэмшэлгэнүүдые абаа бэлэй. Хожомынь багша Анненков сагаан хаанай албанда абтажа, мүн каппелевцүүд һаад тодхор татажа, училищиин хүдэлмэри таһалдаа шахуу һэн. Зүгөөр уданшьегүй Нарһатада тус училищиин бааза дээрэ совет һургуули байгуулагдаһан юм. «Улаан байшан» бариг дажа, буряад эхин һургуулишье нээгдээ. 1931 ондо Яруунын ШКМ-эй хоёр дабхар байшан бодхоогдоһон байгаа. Тиин 1937 ондо бүхы Яруунын хүдөө нютагуудһаа суглараһан түрүүшын бүлэг залуушуул тус һургуули дүүргээ һэн. Тэдэнэй тоодо хожомынь ветеринарна эрдэмэй кандидат болоһон Д. Ж. Цырендамбаев, журналист Ц-Д. Дамбаев болон бусад мэдээжэ хүнүүд бии.

1937 ондо шэнэ ехэ байшан бодхоогдожо, дунда һургуули нээгдээ һэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай баатарнууд — аймгүйсэдкомой финасын таһагай хүдэлмэрилэгшэ Ц. С. Намжилов, багша М. А. Жданов, Буряадай радио болон телевидениин комитедэй түрүүлэгшэ Ц. Ц. Митыпов болон бусад дунда һургуулиин түрүүшын выпускнигууд мүн. Гушаад онуудай бүхы шахуу выпускнигууд дайнай гал дүлэн соогуур немецкэ фашистнуудтай дайлалдажа гараһан байна. Олонхинь дайнһаа бусаагүй. Нарһатын һургуули дүүргэһэн 23 хүбүүд Эхэ оронойнгоо түлөө ами наһаяа үгөө юм. Тээсгэн тус һургуули дүүргэһэн урдын ба мүнөөнэй шэнэ үетэнэй уулзалга үнгэргэгдэжэ, дайнда наһа бараһан эдэ 23 хүнүүдэй дурасхаалые минутын туршада абяагүй байжа ёһолһониие сэдьхэл уяруулмаар байгаа һэн...

1939 онһоо хойшо 1373 хүн Нарһатын дунда һургуули дүүргээ. Тэдэнэр совет оронойнгоо бүхы шахуу газар нютагуудта ажаллана, томо хото городуудта һуралсалаа үргэлжэлүүлнэ. 1952 онһоо хойшо 17 хүн мүнгэн медальда хүртөө. Харин оюун бэлигтэ Л. А. Реховская 1964 ондо алтан медальтайгаар һургуулияа дүүргэһэн байна. Тус һургуулиһаа эрдэмэй 2 доктор, 17 кандидадууд урган гараа. Ц-Ж. Ц. Цыдыпов — хэлэ бэшэгэй, Г. Ш. Жанчипов ветеринарна эрдэмэй докторнууд болонхой. Эрдэмэй кандидадууд — биолог П. М. Сидоров, далайн-сэрэгэй мэргэжэлтэ эрдэмтэн А. Н. Дашиев Ленинградта, биологууд Ж. Г. Чимитдоржиева, Г. Ц. Базаров Новосибирскын академгородогто, түүхэшэн Л. П. Минеева Москвада, түүхэшэн Ц. Ц. Митыпов, хүдөө ажахын эрдэмтэд Д. Ж. Жамбалов, Ю. А. Тарнуев, К. В. Маханчеев, Г. Н. Габеев, геолог В. В. Балханов, хирург Е. Н. Цыбиков гэгшэд Улаан-Үдэдөө, хэлэ бэшэг шэнжэлэгшэ Ш-Н. Р. Цыденжапов Владивостогто хүдэлжэ байнхай.

Мүн дээдэ мэргэжэлдэ һураад, арадай үжахын һалбаринуудта габьяатайгаар хүдэлжэ байһан хүнүүд Нарһатын һургуули дүүргэгшэдэй дунда үсөөн бэшэ. КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь Б-М. Ц. Жамсуев, аймгүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. А. Жданов, «Комсомольский» совхозой директор Н. Н. Найданов, «Коммунизм» колхозой түрүүлэгшэ Л. Ц. Цыдыпов, Буряадай номой хэблэлэй директор Д. Д. Дугаров, СССР-эй уран зохёолшодой холбооной гэшүүн С. С. Цырендоржиев болон бусад тэдэнэй тоодо оролсоно.

Мүнөө үедэ Нарһатын һургуулида 1280 һурагшад тоологдоно. Һургуулиин материально-техническэ бааза урда урдынхиһаа һайжараа. Һуралсалай 40 кабинедүүд шэнэ янзаар түхеэрэгдэнхэй. Бүхы 4—10 классуудай һурагшад нэгэ халаанда һурадаг болоо.

Тээсгэн болоһон уулзалгын үедэ ахамад үетэн түрэл һургуулиингаа хэды ехээр хүгжэжэ байһаниие хаража, эрдэм номдо эрхимээр һураха бүхы арга оломжо байгуулагдаад байһан тухай баясан тэмдэглэхэ зуураа, һайнаар һурахыень, ажалша бэрхэ хүнүүд болохоор бэеэ бэлдэхыень ургажа ябаа үетэндэ захяа.

Д. ДУГАРОВ.

Эрхүүгэй, Шэтын областьнуудһаа, Красноярай, Примориин хизаарнуудһаа, Тувын Автономито Республикаһаа үдэр бүри хэдэн зуун тонно нооһон вагонуудаар нарин сэмбын комбинадта асарагдажа буулгагдана. Шэгнүүршэд Альбина Кожевникова, Оля Оболкина гэгшэд хоёр халаанда хүдэлнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: шэгнүүршэн А. Кожевникова, нооһо илгагша В. Хандога. С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ТҮРЭЛ НЮТАГТАА ҮЛЭНЭ

«Сибиряк» колхозой 18 хүдэр хүбүүд энэ жэлдэ сэрэгэйнгээ уялгата алба дүүргээд, түрэл нютагтаа бусажа ерэһэн юм. Тэдэнэр бултадаа түрэл колхоздоо үлэжэ, ажаллахаар шиидэһэн байгаа. Ажал хэхэдээ абьяастай эдэ хүбүүдэй 7-ниинь жолоошоноор, 4-ниинь механизатораар, малшанаар, хонишоноор ажаллана.

Армиһаа бусаһан хүбүүдэйнгээ энэ һайн үүсхэлые колхозой правлени дэмжэжэ, тэдэнэртэ туһаламжа үзүүлээ. Ажалда орохотойнь адли хүн бүхэндэнь 300 түхэриг мүнгэ бусаалтагүйгөөр үгэһэн, мүн һара бүри олоһон салин дээрэнь 20 процент нэмэжэ түлэдэг болоһон байха юм. Гадна, тэдэнэртэ шэнэ машина, трактор даалгажа үгөө. Зарим хүбүүдыень колхоз институт, техникумүүдтэ һурахыень мүнөө эльгээгээ.

Түнхэн.

И. ФЕДОРОВ.

ТҮБ ТОСХОНОЙ ШАРАЙ ХУБИЛНА

Аймагай түб Мухар-Шэбэр тосхон шэнэдхэгдэн хубилгагдажа, шэнэ байшангууд бодожо эхилээ. Мүнөө үедэ 16 айлай байха гэр баригдажа, ашаглалгада үгтэбэ. Гадна, гурбан дабхар байшан мүн лэ баригдижа дүүрэхэеэ байна. Тиихэдэ 97 айлай ажаһууха гэрэй торхо бодхоогдоод, оройлогдожо эхилээ. Сельскэ Соведэй шэнэ байшан, 800 точкотой АТС тодхохо байра баригдажа, эдэ үдэрнүүдтэ ашаглалгада үгтэбэ.

1011-дэхи ПМК-гай 14 хүнһөө бүридэһэн бригада эндэ ажаллана. «Хүндэлэлэй тэмдэг» ордендо хүртэһэн И. С. Бурков тус бригадые хүтэлбэрилдэг юм. Барилгашадай хүн бүхэн дунда зэргээр һарынгаа даабари 110—120 процент дүүргэдэг.

В. ШИРДАРМАЕВ.

БАЙГААЛИИЕ ҮРГЭЛЖЭДЭНЬ ХАМГААЛХА АЛБАНАЙ ТҮЛӨӨ

— Биосферые мутагенүүдээр бузарлалгые болюулхын, тиигэжэ уг гарбалһан хохидол аюул зайсуулхын тула бүхы юмэ хэхэ шухала, — гэжэ академик Николай Петрович Дубинин КОСПАР-ай XVIII сессиин үедэ АПН-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө мэдүүлһэн байна. Энэ сесси июниин 7-до Варнада (Болгари) хүдэлмэреэ дүүргэһэн юм!

— Ургамалай ба амитадай аймаг тухай хаһа саг соонь хүсэд мэдээсэлнүүдые абажа байгаагүй һаа, байгаалиие хамгаалхын аргагүй, — гэжэ СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент Кирилл Яковлевич Кондратьев хэлээ. — Энэ талаар замбуулинай дайдаһаа ажаглалта хэхэ онол арганууд нилээд ехэ туһатай байха болоно. Иимэ онол арганууудаар угаа үргэн ехэ дайдые нэгэн доро түргэнөөр адаглан хаража болохо юм.

Мүнөө жэл бүхэндэ түрэдэг 130 миллион нялха үхибүүд хүн түрэлтэнэй ерээдүйнь болоно. Гэхэ зуура, тэдэнэй 4—5 процентнь «уг залгамжалгын дутагдалтайгаар», ондоогоор хэлэбэл, генетическэ талаараа ямар нэгэн хазагайралгатайгаар мүндэлэн түрэдэг байха юм. Тэрээнһээ гадна, 1965 — 1975 онуудта Канадада хэгдэһэн шэнжэлгэ юу харуулааб гэхэдэ, 10 жэлэй туршада иимэ дутуутай үхибүүдэй тоо нэгэ процентээр олон болоо. Иимэ ургалта гансахан Канадада бэшэ, харин ондоо тээгүүршье болодог байгаа ёһотой даа. Оршон тойрониие бузарлалга энээндэ ехэ үүргэ дүүргэнэ гэжэ багсаамжалагдана. Индустриин үлэгдэлнүүдтэй хүдөө ажахыда хэрэглэгдэдэг хорото химикадуудтай хамта хэдэн арбаад мянган химическэ мутагенүүд — мутаци һүжэрөөжэ (уг залгамжалагшадые хубилгажа) шадаха бодосууд тарадаг байна. Иимэ хубилалтанууд үрэ бэедэ хододоол таарууугүй байдаг.

ҮРГЭН ЕХЭ АСУУДАЛНУУД

Американ «Тайм» журналай тооложо үзэһэнэй ёһоор, хуурай газарай 6 процентые эзэлдэг США манай дэлхэйе бузарладаг промышленна үлэгдэлнүүдэй 40 хүрэтэр процентые тараан хаяна, зүгөөр иимэ рекордые» ямар нэгэн гүрэнэй имагтал «дотоодын хэрэг» гэжэ тооложо болохо гээшэ аал? Харин биосферэ бултанда аб адли хамаатай, тэрэниие политическэ картын хилэнүүдээр хубаарилхын аргагүй. Байгаалиие хамгаалха талаар ороной, хүршэ арадуудайнь эгээн үрэ ехэтэй хэмжээнүүдые абаагүй һаа, нэгэ ороной абаһан иимэ хэмжээнүүдһээ үрэ гарахагүй. Экономическа асуудалнуудые үрэ ехэтэйгээр шиидхэхын тула хүсэлэл оролдолгоёо бүхы дэлхэй дээрэ тааруулан нэгэдүүлхэ хэрэгтэй.

Политическэ талаар хаража үзэбэл, иимэ шиидхэбэри мүнөө яһала абтажа шадахаар, юуб гэхэдэ, энхэ тайбанаар зэргэ оршон байхада, шахардуу байдал саашадань һуларуулхада улам таарамжатай эрхэ байдал бии болохо байна. Харин техническэ талаһаань хаража үзэхэдэ ямар бэ?

ХОЛОҺОО ЕХЭ ДАЙДА ХАРАГДАДАГ

Ажаглалта хэхын ба фото-зураг буулгахын тула Газарые тойрон дабшадаг хэмэл ододые, залан жолоодогдодог онгосонуудые хэрэглэлгэ оршон тойронхи байдалай хойноһоо үнэхөөрөөл үргэн ехэ хиналта тогтоохо арга олгоно. Үнэхөөрөөшье, Газарай нюрууһаа хэдэн зуун километр холо ошоод харахада, агаар соогуур дэгдэжэ ябадаг бодосуудай (аэрозоли) угаа ехээр бөөгнэрэн суглардагые дэлхэйн түхэл хэлбэри дээрэ элирүүлжэ болохо байна. Жэшээнь, тиигэжэ хэдэн зуу ба мянган дүрбэлжэн километр талмайтай тооһото һалхи шуурганууд хойноһоо адаглан хаража, тэдэнэй юрэ хаанаһаа эхилдэг байһые тодорхойлжо; иимэ һүртэ «хуурай үүлэнүүдэй» хайшаа шэглэн, ямараар дэгдэн зөөжэ ябаһые, тэдэнтэй хамта агаарай ондоогооршье бузарлалгые шэнжэлхэ аргатай байдаг.

«Тооһото һалхинай телевизионно буулгабаряар абтаһан түхэл шэнжые шэнжэлгэ» гэжэ элидхэл иимэ шэнжэлэлнүүдэй нэгэндэ зорюулагдаһан байха юм. «Тус буулгабари Газарые тойрон дабшадаг «Метеор» гэжэ хэмэл одон дээрэһээ Хойто Предкавказида хэгдээ». Географическа эрдэмэй кандидат, замбуулинай дайдаһаа Газарые шэнжэлхэ талаар Ленинградай университедэй лабораториие хүтэлбэрилэгшэ Алексей Григорьев КОСПАР-ай XVIII сесси дээрэ энэ элидхэл хэһэн байгаа. Тус хүдэлмэридэ хариин оронуудтахи адли мэргэжэлтэдынь анхарал хандуулаа: иимэ аэрозолинуудаар агаарай хэр ехээр бузарлагдаһые элирүүлхэ хүдэлмэри соо анха түрүүн сэгнэлтэ үгтөө.

Манай оронһоо гадна, хилын саана хурдан түргэнөөр хүгжэжэ байһан шэнэ эрдэм наука — космическа экологи мүнөө бии болоо.

ШЭНЭ ЭРДЭМ: НЭЭЛТЭНҮҮД, ШИИДХЭЛГЭНҮҮД

— Залан жолоодогдодог замбуулинай онгосонуудай ба Газарые тойрон дабшадаг станцинуудай экипажнууд энэ талаар эгээл лэ горитой туһа хүргэхэ байна, юуб гэхэдэ, тэдээн дээрэ һуужа ябаһан дүршэлтэй мэргэжэлтэд шэнжэлгэнүүдэй аша үрые дээшэлүүлнэ, — гэжэ космоэкологиин үндэһэ һуури табигшадай нэгэн профессор К. Я. Кондратьев тоолоно. Тэрэ Ленинградай университедэй атмосферын кафедрые толгойлдог. Агаарай бассейнэй хэр зэргээр бузарлагдаһые элирүүлжэ ба сэгнэжэ шадаха угаа һонирхолтой онол арганууд ба аппаратура эндэ ухаалан зохёогдонхой. Приборнуудайнь нэгэн — хэмэл одод дээрэ тодхогдодог гарай спектрограф болоно. Манай космонавтнууд «Союз» гэжэ онгосонуудта һуужа ябахадаа, спектрографай ашаар Газарай боро хараанай туяата хүреэгэй спектрнүүдые анха түрүүн абаа, тэдэнь экологическа шухала мэдээнүүдые үгөө.

Эдэ нээлтэнүүд ба шиидхэбэринүүд тухай Ленинградай университедэй атмосферын физикын кафедрые даагшын орлогшо доцент Анатолий Алексеевич Бузников сесси дээрэ хэһэн элидхэл соогоо хөөрэһэн байна.

— Ямаршьеб «фирмын нюусанууд» тухай бидэнэр эндэ хэлэнэ бэшэбди, — гэжэ эрдэмтэ тэмдэглээ. — Энэ талаар шэнэ шэнэ мэдээнүүд шадаал һаа, түргэнөөр бүгэдэ ниитын аша туһада зорюулагдажа, экологиин шухалын шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэнь хүн түрэлтэндэ туһалха ёһотой.

ЭДЭ МЭДЭЭНҮҮДЫЕ ҮГЭДЭГ ГАЙХАМШАГ ТОЛОНУУД

— Замбуулинай толоной гоё һайхан тухай Юрий Гагаринһаа эхилээд, дурдангүй гарадаг космонавт байгаагүй, мүнөө тэдэнэй мэдээнүүдые үгэдэг тухай хэлэдэг болоо, — гэжэ Анатолий Бузников үргэлжэлүүлнэ. Тэдэнэй ялайса, тэдэнэй үнгэ хододоо аб адли байдаггүй — тэдэ агаар соо ямар холисын бии, хэды шэнээн хэмжээнтэй байһанһаа дулдыдан хубилдаг. Эдэ бүхы һонин үзэгдэл прибороор спектрограмманууд шэнгеэр буулган абтадаг. Тэрэнэй харуулһанай ёһоор, агаарай хэр тооһотой байһые мэдэжэ болоно.

Шэнэдхэлгын ажал ябуулгын ехэ боложо байһан эрхэ байдалда тооһотолгын дээшэлхэһээ гадна, агаарай газай бүридэл хубилна, тэрээнһээ манай дэлхэй дээрэхи ажамидарал дулдыдаха байна. Бултанда таарууугүй хойшолонтой ямаршье алхамай хэгдэхэгүйн тула тэрэниие һаяхан эхилжэ байхадань, бүридхэлдэ абаха хэрэгтэй. Энээниие хайшан гэжэ хэхэб?

Дэлхэйе тойрон дабшадаг «Салют-4» станци дээрэ спектрометр тодхогдожо, тэрэнэй ашаар гаража ба орожо байхадань, Наранай спектрнүүд агаар соогуур сүмэ гаран, дэлхэйн дүршэлдэ анха түрүүн бэшэжэ абтаа. Абтаһан мэдээнүүд агаар соо газай тон жааханшье холисын бии болоһые үргэлжэ дээрэнь мэдэжэ абаха арга олгоно. «Салют-4» станци дээрэ Алексей Губарев, Георгий Гречко онол аргые амжалтатайгаар шалган туршажа үзөө. Өөһэдынгөө шэнжэлгэнүүдэй үрэ дүнгүүдые космонавтнууд КОСПАР-ай XVIII сесси дээрэ Георгий Гречкын хэһэн элидхэл соо найруулһан байна. Мүнөө «Салют-4» дээрэ энэл аппаратураар Петр Климук, Виталий Севастьянов хүдэлмэрилнэ.

ХАРАГДАДАГГҮЙ ЮУМЫЕ ХАРАХА

Харагдадаггүй юумэ харалгые өөһэдынгөө онол аргаар хамгаалха гээшэ Ленинградай университедэй эрдэмтэдэй мүнөө шиидхэжэ байһан зорилгонуудай нэгэн болоно. Энээниие туйлаха хэрэгтэ радио-долгито спектроскопи туһалха. Энэ хадаа мүнөө хэрэглэгдэжэ байһан яб ягаан харагдадаг, уб улаан диапазонуудые хүсэлдүүлжэ үгэхэ байна. Радиодолгинууд юугээрээ һайн бэ гэхэдэ, үүлэн соогуур сүмэрэн нэбтэржэ гарадаг, Газарай хүрьһэнэй дээдэ үеын тус тус гүнзэгыдэ байһан юумыешье элирүүлхэ арга олгодог.

Хуурай газар ба агаарһаа гадна, далай, сөөрэмүүдые, нефть болон бусад үлөөдэһэ хаядаһаар тэрэнэй бузарлагдаһые замбуулинай дайдаһаа шэнжэлжэ болоно. Дэлхэйн океаниие иигэжэ шэнжэлэлгэ совет залан жолоодогдон ниидэдэг аппарадууд дээрэһээ эхилһэн байгаа. «Союз-9» дээрэһээ Виталий Севастьянов, Андриян Николаев, «Салют-3» дээрэһээ Павел Попович, Юрий Артюхин океанай үргэн ехэ акваториин нюруугай спектрнүүдые анха түрүүн буулгажа абаа. Космонавтнууд Василий Лазарев ба Олег Макаров Каспиин далайн фото-зураг буулгажа абаа: уһан дорохи орьё-торьё шулуунууд зураг дээрэнь һайнаар обёорогдоно.

ХАМТЫН ХҮСЭЛЭЛ ОРОЛДОЛГООР

Космоэкологиие гансахан Ленинградта эрхилдэг бэшэ байһаниинь ойлгосотой. Жэшээлхэдэ, тус темээр КОСПАР-75 дээрэ Замбуулинай дайдые шэнжэлхэ институдай (Москва) бүлэг хүдэлмэрилэгшэдэй элидхэл табигдаһан байгаа. Институдые профессор Юлий Ходарев хүтэлбэрилдэг. Байгаалиие холын зайһаа шэнжэлхэ асуудалнуудаар социалис оронуудай хүдэлмэриин бүлэгэй зүблөөн апрельдэ Варнадахи хуралдаанай урда тээхэнэ Бакуда болоо. «Интеркосмос» программые хүгжөөн, энэ талаар саашанхи харилсаа холбооной түсэбүүд зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

КОСПАР-ай гэшүүн-гүрэнүүдэй (36 болонхой) газар дээрэхи, тэрэ тоодо байгаалиие хамгаалха асуудалнуудта таарууггаар замбуулинай дайдые шэнжэлэлгээр бүри ехээр һонирходог болоһые тэмдэглэнгүй гаража болохогүй, Варнадахи мүнөөнэй сесси дээрэнь энэ ушар илангаяа элеэр харагдана.

Хүсэлэл оролдолгоёо тааралдуулгые үргэдхэхэ шухала гэжэ СССР-эй, Болгариин, бусад социалис оронуудай делегадууд онсолон тэмдэглээ. Бүгэдэндэ хамаатай асуудалнууд хамтын хүсөөр, бүхы арадуудаар шиидхэгдэдэг байха ёһотой, тэдэнэй тус бүхэниинь хамтын хэрэгтэ туһа нэмэри оруулжа шадаха байна. Энэ хадаа оршон тойронхиие хамгаалха албаниие дэлхэй дээрэ байгуулха эгээн лэ зүб зам болоно. Энэ албан биосферын байдал тухай мэдээсэл түргэнөөр хүргэдэг постнуудые хаа хаанагүй байгуулха ёһотой.

Лев БОБРОВ. (АПН).

Уншагшын тэмдэглэл

ПОЭЗИДЭ ҺУУРИЯА БЭДЭРНЭ

ГАЛИНА РАДНАЕВАГАЙ уянгата шүлэгүүдэй шэнэ ном бүридхэгдэжэ, хэблэлһээ гараба. Ном соо ороһон табин юһэн шүлэг иимэ гурбан хубида хубаарилагдаа гэбэл: «Наран тээшэ», «Харгыда», «Арбан хурганай арбан мэдэрэл».

Суглуулбаряа «Наран тээшэ» гэжэ нэрлэхэдээ, поэтессын хүсэл эрмэлзэл яли тодо ойлгогдоно: поэзиин гүн гүнзэгые бэдэрэн, һудаһыень дамжан, залуу автор өөрынгөө дуһал оруулжа ябана гэжэ мэдэрнэбди.

Энэ номойнь эпиграф боломоор, гол удхыень нээмээр мүрнүүд «Харгыда гэжэ шүлэгүүдэй цикл (хоёрдохи хуби) соо олохоор:

Зүдхэн урдаһан
минии урасхал,
минии эрмэлзэл
Сэнхир орондоо
үнгөө хубилангүй
харгыгаа бэдэрнэ.
Солгёон омог
сартуул угсаатанай
абари тэбшэн,
Минии Зэдэ,
һалхи үһэрин
дабшажал ябана.

(«Зэдымни урасхал», 33-дахи нюур).

Галина Раднаева уран шүлэг зохёохо, найруулха өөрын маягтайшье, арга дүршэлтэйшье боложо ябана гэжэ харагданал даа.

«Набшаһанби» гэһэн шүлэгөөр номой түрүүшын хуудаһан дэмы нээгдээгүй хаш.

Һая задарһан ногоон
набшаһанби, —
Һудаһаарни газарай шүүһэн
урдана.
Һэбшээн соогуур
ёохорлоһон набшаһанби, —
Хатарни ургалагдаагүй
хүгжэм наадана, —

гэһэн мүрнүүд удхатайшье, поэзиин далайда мүр сараа, дурасхаал үлөөхэ байһандань этигэл түрүүлмээр.

Ажабайдалай орёо ута замые, жама ёһые хүн бүхэн үнэн сэхэ ажал хэрэгээрээ, ухаагаараа, эгэршэгүй хатуу зоригоороо гаталжа, сахижа, нэрэ солотой ябаха гэһэн бодол «дуһалхан аад..» гэжэ шүлэгэй мүрнүүдтэ уншагдана:

Далбагагүй онгосодол
шэдүүлхэшье һаа,
Долгинь болоод
нидхэрүүлхэб.
Эрьеэ мүргөөд бутархашье
һаа,
Эршэл дундаа мүнхэрхэб.

Мүн энэл бодолоо:

Ажабайдални—зэрэлгээтэ
сэнхир гүн далай,
Минии наһан
хүсэтэ анзаһаар
нюргыень хахална.
Ажаһууха —
эрьеэ һэшэһэн
шуургата далай.
Минии сэдьхэл
бутаран, сасаран,
элһэ долёоно, —

гэжэ гүнзэгырүүлнэ. («Ажабайдал — шуургата далай», 8-дахи нюур).

Поэзи, поэдэй үүргэ тухай бодолнууд «Набшаһанби», «Хүлэг — минии шуһан», «Бэдэрһэн зандааб» гэхэ зэргын поэтессын сэдьхэлһээ мүндэлһэн шүлэгүүд соохоо тобойн гарана. Тобшолон хэлэбэл, поэтессын өөрынь үгэнүүд гэршэлнэ: **«Нэтэрүү бэдэрэлгээр хүнүүдэй дунда төөрижэл ябахадаа, наһанайнгаа бэшэ, дуунайнгаа булагые бэдэрһэн зандааб. Найдал дүүрэн хүндэшэ сэдьхэлээр бүдэрбэшье заримдаа, нарата дэлхэйн найман зүгэй юрөөлдэ этигэнэб»** (11-дэхи нюур).

Г. РАДНАЕВАГАЙ «НАРАН ТЭЭШЭ» гэжэ номхониие уншажа байхадаа, поэзи, поэдэй үүргэ, дайнда эсэргүүсэлгэ, эб найрамдал батадхалга, тоонто нютаг, Эхэ ороноо магаалга, эжы абын аша буянда этигэлгэ, эгэшэ дүүнэрэй хуби заяан, үетэн нүхэдтөө хандалга — эдэ бүхы темэнүүд, асуудалнууд сэдьхэл зүрхыень хүлгүүлнэ гэжэ баталха шухала. Үнэндөө, хүн түрэлтэнэй урда саг үргэлжэ табигдадаг «хуушархагүй» асуудалнууд...

«Кукла» (15—16-дахи нюурнууд) гэжэ гүнзэгыхэн бодолтой шүлэг сэдьхэл дайрана. Энэ шүлэг сошомо асуудал-жэшээһээ эхилнэ:

Хээрэ талада
шорой соо
хэнэйшьеб хаяһан
Нюдэгүй, хүлгүй
кукла оложо
үзөө һэн гүт?

Һүүлдэнь:

Эжы хүнэй
жаргал эдлэжэ
наадаһан һаа,
Эгүүрдын жаргалай
мүнхэ һүлдэдэ
һүгэдэхэ бэлэйт.
Эсэгэ хүнэй
зан сахижа
наадаһан һаа,
Энэ дэлхэйн
нангин заншалые
сахиха бэлэйт, —

гэжэ үеын үедэ хүн түрэлтэнэй ажаһуудалай сэбэр, нангин байхынь тула сэдьхэжэ, тобшолол гаргаба ха юм.

Дайнда эсэргүү, энхэ тайбан байдалай агуу эршэ хүсэн тухай удхаараа хурса, найруулгаараа уян шүлэгүүд ном соо оронхой. Нэрлэбэл, «Тэмсэлдэ дуудана», «Хүдөөлүүлэгдэһэн ном», «Нарайлгын байшангай дэргэдэ», «Хүлеэлгэ», «Эгэшэдээ» г. м.

Дүлэн сооһоо
гараа һарбайһан
нялхын нюлгасада
Энэ юртэмсын
зоболон аршаха
хүсэл орьёлно.
Түрэһэн эхын
далайдал дуранай
дуһал бүхэндэ
Эб найрамдал,
энхэ байдалай
тэмсэл эршэдэнэ, —

гэхэдэнь дэлхэйн түрүү хүн түрэлтэнэй һанал хүсэл элирнэ бээз.

ҮНГЭРҺЭН хатуу шэрүүн дайнай үедэ хэды олон эхэнэрнүүд эрэээ алдааб, хэды олон үхибүүд «баабайдаа тэбэрюулхэ» золгүй байгааб. **«Эжыншни дурые олон лэ хүнүүд эригшэ һэн, хойто эсэгын дуранда этигээгүй, жаргалһаа арсаа»**, — гэжэ «Эгэшэдээ» (22-дохи нюур) гэһэн шүлэг соогоо уйдхарлан бэшээд, **«Халуун дураяа, энхэрэлээ дууһыень шамдаа бэлэглээ»** гэжэ омогорхон, ерээдүйн жаргалта һайхан саг тухай хэлэнэ:

Наһанайнгаа нүхэрые
дайнда мордуулжа
удаан хүлеэлгэн
Нарата дэлхэйдэ
дахижа хойшодоо
бү үзэгдэг!
Эхыеш тамалһан,
«алуулаа» гэһэн
аймшагтай мэдээн
Эльгэ зүрхыеш,
энэ наһыеш
бү дайраг!

Гадна «Хүгшэн эжыдээ», «Үбгөөдөө», «Баяртай даа, Бага Наримни», «Юушьеб ойлгооб», «Ургын үеэр», «Этигэдэггүйб», «Зүрхэмни үгылнэл шамайгаа», «Хубилһайб», «Шинииб» гэхэ мэтэ гүн сэдьхэлэй оёорһоо, уураг тархиин ухаанһаа һабагшатайгаар «гүрэгдэһэн» уянгата шүлэгүүд поэзидэ дуратайшуулай анхаралые татаха аабза гэжэ һанагдана.

ГЭБЭШЬЕ залуу поэтессэ Галина Раднаевагай «Наран тээшэ» гэжэ ном юундэшьеб һанаһандамнии хүрэбэгүй. Юундэб гэхэдэ, тематикаяа үргэдхөөгүй байна. 1972 ондо хэблэгдэһэн «Уянга» гэжэ номтойнь сасуулхада, энэ талань элеэр харагдана.

Тиимэһээ залуу поэтессын «бэдэрнэб, бэдэрнэб» гээшэеэ хүсэндэнь оруулха саг тулаа ха юм. Ажалша бэрхэ хүнүүд, ажал хүдэлмэриин «гашуун» амта, Эхэ нангин орон нютагайнгаа байгаали, эрдэм наука, техникын түргэн хүгжэлтэ, инаг дуран, нүхэсэл тухай саашадаа бүри хурсаар, үргэн дэлисэтэйгээр бэшэжэ, уншагшадаа поэтессын баясуулха байһандань һэжэг түрэнэгүй.

Г-В. ТОКТОХОЕВ,
Зэдын аймагай Доодо-Бургалтайн һургуулиин буряад хэлэнэй, литературын багша.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ЕХЭ КОВЕРОЙ ЭЗЭН

БАРИЛДААН

СССР-эй арадуудай спартакиада хадаа манай ороной эгээл олон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэдэй хабаадалгатай, эгээл ехэ спортын мүрысөөнүүдэй нэгэн болоно. Тиимэһээ эрхим бэрхэ спортсменүүд лэ энээндэ хабаададаг гээшэ. Спортын тон һайн дүнгүүдые туйлаһан хүнүүд энэ нэрэ хүндэдэ хүртэдэг юм.

Манай Буряадай Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай физическэ хүмүүжүүлгын факультедэй 3-дахи курс дүүргэһэн студент, спортын мастер Олег Алексеев СССР-эй арадуудай зунай VI спартакиадада хабаадалсахаяа Киев хото ошобо гэжэ уншагшадтаа мэдээсээ һэмди. Тэрэ Россин Федерациһаа энэ ехэ наадан да хоёрдохи кандидат болоходоо, түгэсхэлэй мүрысөөндэ ковер дээрэ гарабагүй.

Бэрхэ барилдаашанаймнай шэгнүүртэ — 82 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ — РСФСР-эй түлөөлэгшэ Магомед Арацилов дүрэ буляалдаата барилдаагаар спартакиадын чемпион болоо. Тэрэ Махачкала хотодо ажаһуудаг, эдиршүүлэй дунда дэлхэйн чемпион. Олон удаа дэлхэйн чемпион Али Алиевай һоридог, 22-той врач-хирург Арацилов оронойнгоо эрхим бэрхэ барилдаашад дэлхэйн чемпионууд Виктор Новожиловые, Василий Сюльжинние диилэжэ, энэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха юм. Суута барилдаашан, спортын габьяата мастер Александр Медведь гэгшын шанда хүртэхын түлөө нёдондо Минск хотодо болоһон уласхоорондын ехэ мүрысөөндэ манай Олег В. Сюльжинние дала мүрэ дээрэнь нюргалдуулан унагааһан юм гэжэ һануулхада, һонирхолтой байна.

...Командануудай хоёрдохи номерой барилдаашадай суглараад байхадань, ялалтай гээшэб?.. Тиин СССР-эй Физкультура ба спортын комитедэй кубогта хүртэхын түлөө дүрэ буляалдаата барилдаагаар мүрысөөн VI спартакиадын түгэсхэлэй наадантай хамта Киевтэ үнгэргэгдэһэн байгаа. Олег Алексеев энээндэ хабаадахадаа, нэгэдэхи дунда шэгнүүртэн соохоо илажа гараад, энэ кубогаар шагнагдаа. Энэмнай манай спортсменэй үшөө нэгэ ехэ амжалта гээшэ.

Мүнөө нютагаймнай хүбүүн Москвада байна. РСФСР-эй, Корейн, Монголой Арадай Республикын барилдаашадай уласхоорондын мүрысөөндэ хабаадахын тула Корейн Арадай-Демократическа республика ошохоёо тэрэ мүнөөдэр мордохо юм.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Хизаар ороноо шэнжэлгэ ба аяншалга һургуулинуудай һуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин шухала хубинуудай нэгэн болоно. Энэ хэмжээ ябуулгые хүдэлмэридөө һайнаар, хэрэглэхын тулада багшанар өөһэдөө тэрэниие гүнзэгыгөөр мэдэхэ зэргэтэй. Республикымнай Гэгээрэлэй министерство хизаар ороноо шэнжэлдэг, аяншалга эмхидхэдэг мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хэрэгтэ ехэхэн анхарал хандуулдаг байна. Һуралсалай жэлэй хугасаа соо хэдэн семинарнууд, курсанууд үнгэргэгдөө. Хизаар ороноо шэнжэлдэг, аяншалга эмхидхэдэг багшанарай республиканска слет энэ талаар мэргэжэлтэдые бэлдэхэ аша туһатай онол арга боложо үгэнэ.

БАГШАНАРАЙ СЛЁТ

Энэ жэлдэ багшанарай республиканска II слет Каленово тосхон шадар үнгэргэгдэбэ. Следой программань яһала баян! Зүг шэг ололго, карта дээрэ тэмдэг хэлгэ, хаалта дабалга, нэгэ үдэрэй аяншалга, элдэб конкурснууд гэхэ мэтэ мүрысөөнүүд программадань ороно. Республикымнай аймагуудай олонхи һургуулинууд энэ һайн онол арганууды хүдэлмэридөө хэрэглэнэ, нэбтэрүүлнэ. Хизаар ороноо шэнжэлдэг, аяншалга эмхидхэдэг багшанарай слет аймаг бүхэндэ үнгэргэгдөө. Сэлэнгын, Бэшүүрэй, Загарайн аймагуудта, Улаан-Үдын Советскэ райондо илангаяа һайнаар үнгэргэгдөө гэжэ эндэ тэмдэглэмээр.

Аймагуудта үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ түрүү һуури эзэлжэ шалгараһан 12 команда республиканска следто хабаадалсаа. Багшанарай мүрысөөн шанга тэмсэлтэйгээр, һонирхолтойгоор үнгэрөө.

ЗҮГ ШЭГ ОЛОЛГО. Заагдаһан газарта зүг шэгээ алдангүй олохо гэһэн шанга зорилго аяншалагшадай урда табигдаба. Юуб гэхэдэ, спортын энэ зүйл уласхоорондын мүрысөөнүүдэй программада оруулагданхай ха юм. Тиимэһээ орон доторнай тэрээндэ ехэхэн анхарал хандуулагдадаг болоо. Спортын энэ зүйл мүнөө үнгэргэгдэһэн республиканска следой гол зүйлынь боложо үгэһэн байна. Следто хабаадагшад энэ мүрысөөе уласхоорондын программаар түрүүшынхеэ үнгэргэбэ. Тиимэһээ хүшэр хүндэ байгаа, гэбэшье багшанар ехэ юумэндэ һураһан, спортивна картын топографическа шэнэ тэмдэглэлнүүдые мэдэжэ абаһан, зүбөөр тодорхойлжо, карта дээрэ заагдаһан шалгалтын пунктнуудые олодог болоһон байха юм.

Энэ мүрысөөнэй дүн соголходо Улаан-Үдын Октябрьска районой команда (хүтэлбэрилэгшэнь Л. Н. Рудченко) нэгэдэхи, Железнодорожно районой багшанар (капитанинь В. Ф. Засухин) хоёрдохи, Бэшүүрэй аймагай команда (хүтэлбэрилэгшэнь А. Б. Санжиев) гурбадахи һууринуудта гараһан байба.

КАРТА ДЭЭРЭ ТЭМДЭГ ХЭЛГЭ. Энэ зүйлөөр мүрысөө үнгэргэлгэ топографиин багшанарые бэлдэхэдэ һайнаар нүлөөлдэг юм. Команда бүхэн карта-схемэ абажа, нютаг нютагай оршомдо зүг шэг олоходо хэрэглэгдэхэ карта зохёохо ёһотой һэн. Мүрысөөнэй энэ зүйл мүн лэ шухала үүргэ дүүргэнэ, юуб гэхэдэ, энээндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан багшанар следүүдэй мүрысөөнүүдые үнгэргэхэ карта зохёожо һураха байна бшуу.

Энэ һонирхолтой мүрысөөндэ хабаадагшадай дундаһаа Октябрьска районой команда түрүүлжэ гараа. Железнодорожно районой команда хоёрдохи, Улаан-Үдын аймагай команда гурбадахи һууринуудые эзэлээ.

НЭГЭ ҮДЭРЭЙ АЯНШАЛГА. «Ябаһан хүн яһа зууха» гэһэншүү энэ аяншалгада хабаадагшад ехэ юумэ ойлгожо, мэдэжэ абаһан байна. Багшанар нютагай ойрон тойрониие тухайлан адаглажа мэдэхэ, найман километр зай гаталаад байхадаа, карта табиха, геологёор — ганга жалгын хэмхэрхэйе шудалаад, газарай үенүүдые бэшэхэ, гидрологёор — гол мүрэнэй уһа шэнжэлжэ тодорхойлхо, ботаникаар — харгы замайнгаа хоёр километр соохи участок дээрэһээ 20 ондоо зүйлэй ургамал түүжэ абаад, ямар ургамал ба гэжэ элирүүлхэ, хоёр километрые нюдөөрөө тухайлан хэмжэхэ гэхэ мэтэ даабаринууд аяншалагшадта үгтэһэн байна.

Дээрэ хэлэгдэһэн пунктнуудые зүбөөр тодорхойлһон Октябрьска районой команда эрхимлээ. Улаан-Үдын аймагай аяншалагшад хоёрдохи, Яруунын аймагай команда гурбадахи һууринуудые эзэлээ. Тиихэдэ аяншалгада бэлдэхэ талаар эрхимлэгшэд тодорхойлогдоо. Загарайн, Бэшүүрэй, Улаан-Үдын аймагуудай команданууд түрүүлжэ гараһан байба.

Түрүүшын гурбан һууринуудые эзэлһэн команданууд, следто эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан багшанар Хүндэлэлэй грамотануудта, улаан тугхануудта, үнэтэ шангуудта хүртөө.

Хизаар ороноо шэнжэлдэг багшанарай конференци һүүлшын үдэр болобо. Бүхы аймагуудай командануудай түлөөлэгшэд хизаар ороноо шэнжэлхэ, аяншалга эмхидхэхэ талаар һурагшадай дунда ямар хүдэлмэри ябуулдаг байһан тухайгаа суглараг-шадта хөөрэжэ үгөө. Л. Н. Рудченко (Октябрьска райОНО), Т. Л. Говорина (Сэлэнгын райОНО), О. М. Сальшекова (Ойморойн дунда һургуули), Г. Е. Кириллова (Бэрээнэй дунда һургуули), Л. Б. Чагдурова (Ехэ-Нугын дунда һургуули) гэгшэдэй хэһэн элидхэлнүүд удха түгэлдэр, һонирхолтой байгаа.

Багшанар слет дээрэ мэдэжэ абаһан шэнэ юумэнүүдые ажал хүдэлмэридөө хэрэглэхэ ехэ хүсэлэнтэй тараа һэн.

Л. ПОХОЕВА,
хүүгэдэй аяншалгын республиканска станциин ахалагша методист.

АРИГ СЭБЭРЫЕ САХИГШАДАЙ МҮРЫСӨӨН

Кабанскын аймагай предприяти болон һургуулинуудай санитарна дружинануудай хоорондо социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрэнхэй юм. Энэ жэлдэ райондо мүрысөөн соносхогдоо һэн. Мүн Агууехэ Илалтын 30 жэлэй ойдо зорюулагдаһан парад аймагтамнай үнгэргэгдөө бэлэй. Олон предприятинуудай, һургуулинуудай санитарна дружинанууд тэрээндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаһан байна. Тимлюйн цементнэ заводой, «Буржелезобетон» нэгэдэлэй 3-дахи филиалай, Сэлэнгын ЦКК-гай, асбоцементнэ хэрэгсэлнүүдэй заводой дружиннигууд парадта һайн бэлэдхэлтэйгээр хабаадалсажа, олонхидынь «СССР-эй гражданска оборонодо бэлэн бай» гэһэн тэмдэгүүдээр. Улаан Хэрээһэнэй районно комитедэй Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаа.

Дружинануудай хоорондо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ түрүү һуури эзэлхын түлөө шанга тэмсэл болоо. Хүтэлбэрилэгшэдэйнь ариг сэбэрые сахиха хэрэгтэ анхаралаа һайнаар хандуулдаг предприяти болон һургуулинуудай санитарна дружинанууд энэ мүрысөөндэ шалгараһан байна. Эдэ дружинануудай гэшүүд ариг сэбэрые сахиха талаар һайн эрдэм мэдэсэтэй, дүршэлтэй байһанаа харуулба. Ариг сэбэрые сахиха хэрэг һайн мэдэхэ, жэлэй ямаршье сагта хүдэлмэриеэ һайнаар ябуулжа шадаха дээдэ болон дунда эрдэмтэй инженернүүд, техникүүд зарим предприятинуудай, заводуудай санитарна дружинануудые хүтэлбэрилнэ. Санитарна дружинануудай командирнуудай олонхидынь СССР-эй граждан обороны отличнигууд байха юм. Р. Ф. Охотина, Л. Ф. Карпова, Г. М. Слепнева болон бусад тэдэнэрэй тоодо оролсоно.

Түрүүшын хахад жэлэй мүрысөөнэй дүн согсолходо, олохон санитарна дружинанууд һайн бэлэдхэлтэй байгаа. Тимлюйн цементнэ завод (директорынь Л. К. Рыжов), Сэлэнгын ЦКК (директорынь Г. П. Сивкин), асбоцементнэ хэрэгсэлнүүдэй завод (директорынь В. И. Струневич), Бабушкинай түмэр замай 56-дахи, Каменскын 1-дэхи, 2-дохи һургуулинууд (директорнүүдынь Р. Г. Ширяева, Н. П. Суворов, Н. Г. Бурлаков), үйлэдбэриин «Железобетон» нэгэдэлэй 3-дахи филиал (директорынь А. П. Рухленко) болон Клюевскэ леспромхозой (директорынь А. Т. Кобылкин) санитарна дружинанууд түрүү һууринуудые эзэлжэ, дамжуулгын кубогүудта, улаан тугхануудта, Хүндэлэлэй грамотануудта хүртөө.

И. ЛОВЦОВ,
Кабанскын аймагай гражданска оборонын штабай начальник.

МОНГОЛ НОМОЙ АРБАН ХОНОГ

«Знание» гэжэ номой магазинда гурбадахи жэлээ монгол номой арбан хоног үнгэргэгдэбэ. Эндэ 150 гаран ондоо нэрэтэй номууд табигданхай. К. Марксын, Ф. Энгельсын, В. И. Ленинэй зохёолнуудые, олониитын ба тусхай литературые, монголой уран зохёолшодой бүтээлнүүдые Буряад ороноймнай номдо дуратайшууя баяртайгаар угтан абаа. Эдэ номууд монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэнхэй.

«Монголой Арадай Республикын капиталис бэшэ замаар хүгжэлтэ ба дүршэл», «МНРП-гэй XVI съездын материалнууд ба документнүүд», Ю. Цеденбалай «Шэлэгдэмэл статьянууд ба хэлэһэн үгэнүүд» гэһэн номууд ород хэлэн дээрэ гаргагданхай.

Мүнөө үеын монгол литературын үндэһэ һуури табигша, бэлигтэй поэт, прозаик, драматург, Эхэ ороноо магтан дуулагша Д. Нацагдоржын ажабайдал, зохёохы ажаябуулга тухай К. Н. Яцковскаягай бэшэһэн ном олоной анхарал татана.

Эндэ үхибүүдтэ зорюулагдаһан номууд олон. «Үргэн Онон» гэһэн дуунай сборник мэдээжэ композитор Дарамзагдын дуунуудтай танилсуулна. Мүнөө үеын монголой поэзиин шэлдэг һайн бүтээлнүүд буряад хэлэн дээрэ оршуулагдан «Алтан соёмбо» гэһэн ном болгогдон гаргагданхай. Энэ ном мүн лэ эндэ табигдаа.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. «Знание» магазинай үүдэндэ. 2. Номдо дуратайшуул монгол зохёолшодой номуудтай танилсажа байна. 3. СССР-эй АН-ай Буряадай филиалай ниитын эрдэмэй институдай хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй доктор Ц. Б. Цыдендамбаев дурадхал, һанамжануудай дэбтэр соо тэмдэглэл хэжэ байна. 4. «Алтан соёмбо» гэжэ номой гадар.

В. ГАУЧЕНОВ.

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТЕЛЕФОН·ТЕЛЕГРАФ·РАДИО

ХЬЮСТОН

«АПОЛЛОН» ГЭЖЭ ЗАМБУУЛИНАЙ ОНГОСЫН НИИДЭЛГЭ

ТАСС

Астронавтнууд Т. Стаффорд, В. Бранд, Д. Слейтон гэгшэдһээ бүридэһэн экипажтай «Аполлон» гэжэ американ замбуулинай онгосо ниидэжэ үргэлжэлһөөр.

Совет-американ замбуулинай онгосонууд хамтын программаяа бэелүүлжэ дүүргээ. Мүнөө үедэ «Аполлоной» экипаж научна шэнжэлгэнүүдэйнгээ программа бэелүүлжэ байна. Т. Стаффорд, В. Бранд, Д. Слейтон ягаа-улаан гэрэл туяагай үлүүсэ ехээр сасаралгые шэнжэлһэн байна. Ягаа-улаан гэрэл туяа хаанаһаа бии болоноб гэһэн асуудалые шэнжэлхэ гээшэ эдэнэй зорилго болоно.

«Гелиин яларалга» гэһэн туршалга астронавтнуудай шэнжэлхэ зорилгодо ороно. Нарата юртэмсые бүһэлжэ байдаг үй түмэн одо мүшэдэй ябадалые, тэрэнэй түргэн удаанине, ямар элшэ дулаа сасадаг байһые эдэнэр шэнжэлхэ зорилготой.

Газарай нюуса баялигуудые шэнжэлхэ зорилготойгоор адаглалганууд хэгдэһэн, фото-зурагуудынь буулгагдаһан байна. Африкын, Европын, Урда Америкын, Австралиин районууд буулгагдаа.

Дэгдэн хөөрэлгын үедэ Газарһаа абажа ошоһон бишыхан загаһадай ямар аяг ааша гаргадаг байһыень адаглан хараба. Өөрсэ шухаг электрын пеэшэнтэй туршалга үнгэргэгдөө.

БЕЛГРАД

ХЕЛЬСИНКИДЭХИ ЗҮБЛӨӨНЭЙ УРДА ТЭЭ

ТАСС

Аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной асуудалнуудаар Хельсинкидэхи зүблөөн адли тэгшэ эрхын, нэгэ нэгэеэ хүндэлэлгын, али бүхы харилсаа холбоо тогтоолгын гол ёһонуудта үндэһэлжэ, уласхоорондын харилсаа тогтоохоор Европын арадуудай хүсэжэ байһан түүхэтэ хэрэг болохо байна гээд СФРЮ-гэй Скупшинын Сосоюзна вечэй эндэ толилогдоһон тогтоол дотор хэлэгдэнэ.

Зүблөөн Европын арадуудай хоорондохи харилсаае һайжаруулха, эб найрамдал бэхижүүлхэ, аюулгүй байдал хангаха гээд документ дотор тэмдэглэгдэнэ.

Ниитэ-Европын зүблөөнэй гурбадахи шатада хабаадаха СФРЮ-гэй президент И. Броз Тито толгойлогшотой Югославиин делегациин бүридэлые СФРЮ-гэй Президиумэй заседани баталаа.

ВАШИНГТОН

САГААН БАЙШАНГАЙ МЭДҮҮЛГЭ

ТАСС

США-гай президент Дж. Форд аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной асуудалнуудаар энэ һарын һүүл багта Хельсинкидэ болохоёо байһан түгэсхэлэй шатадань хабаадаха юм гээд Сагаан байшан мэдээсэбэ.

Оронуудай хүтэлбэрилэгшэдэй хабаадалгатайгаар үнгэрхэ зүблөөнэй түгэсхэлэй шатада президент Фордын ошохо байһан ушар баруун ба зүүн оронуудай хоорондохи харилсаае улам һайжаруулха зорилготой Хельсинкидэхи түгэсхэлэй шатада гар табигдаха байһыень США хүсэнэ гээд элирхэйлэн гэршэлнэ гэжэ Сагаан байшангай түлөөлэгшэ хэлээ.

Замбуулинай дайдада хамтын научна туршалгануудые хэһэн «Союз-19», «Аполлон» гэжэ замбуулинай онгосонуудай ниидэлгые дэлхэйн хэблэл үргэнөөр шэнжэлжэ үргэлжэлһөөр. Тиихэдэ энэ ушар эрдэм, наука хүгжөөлгэдэ, уласхоорондын шахардуу байдал саашадань һуларуулгада, бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдал бэхижүүлгэдэ СССР-эй, США-гай хоорондохи харилсаанай айхабтар ехэ удха шанартай байһые онсолон тэмдэглэнэ.

ДЭЛХЭЙН ГАЗЕТЭНҮҮД ЮУН ТУХАЙ БЭШЭНЭБ

Замбуулин дайдада болоһон гайхамшагта хэрэгэй хойноһоо дэлхэйн олон миллион хүн зон ехэ анхаралтайгаар адаглаһан байна гээд Болгариин «Работническо дело» газетэ бэшэнэ. «Үнэхөөрөөшье, заха хизааргүй замбуулинай уудамда хоёр онгосые уулзуулха гээшэ айхабтар ехэ амжалта болоно. Энээнэй тула ехэ хүсэлэл оролдолго гаргагдаа, — гэжэ газетэ тэмдэглэнэ. — Энэ ушар хүн зоной аша туһада зорюулагдаһан ухаан бодолой ямар юумэ туйлаха аргатай байһыень элирхэйлэн гэршэлнэ».

Энэ шухала ушар гансал эрдэм, техникын амжалта туйлалтаар дүүрэнэ бэшэ гээд Венгриин «Непсабадшаг» газетэ тэмдэглэнэ. Совет-американ туршалга гадаадын политическэ ехэ удха шанартай байна. Энэнь совет-американ харилсаае саашадань һайжаруулха, зүүн ба баруун оронуудай хоорондохи холбоое улам үргэдхэхэ арга олгохо юм.

Улам бэхижэһэн хани барисаанай мэдэрэлээр эзэлэгдэһэн, дүршэл шадабаряа баяжуулһан совет, американ 5 космонавт һаяар Газар дээрэ бууха юм гээд Франциин «Юманите» газетэ бэшэнэ. Эдэнэй ниидэлгын амгалан гуримаар зэргэ оршохо гол ёһоной ямар ехэ аша үрэтэй байһые элирхэйлэн харуулна.

Аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной асуудалнуудаар ниитэ-Европын зүблөөнэй хүдэлмэриие гадаадын хэблэл шэнжэлжэ үргэлжэлһөөр.

Зүблөөнэй түгэсхэлэй шатые үнгэргэлгэ шахардуу байдал һуларуулха хэрэгтэ ехэ туһа хүргэхэһөө гадна, Европын бүхы арадуудта айхабтар ехэ нүлөө үзүүлхэ байна гээд Лондоной «Морнинг стар» газетэ түрүү бэшэг соогоо тэмдэглэнэ.

Дүтын Зүүн зүгтэхи байдал тухай шэнжэлэлнүүдые Венгриин «Непсабадшаг» газетэ толилбо. Египедэй революциин түрүүшын үдэрһөө хойшо Советскэ Союз, бусад социалис оронууд тэрэниие эдэбхитэйгээр дэмжэһэн байна. Советскэ Союзтай хани барисаагаа, харилсаа холбоогоо хүгжөөлгэ Египедэй үндэһэн аша туһада харюусана. Израилиин эзэрхэг түримхэй политикатай, Дүтын Зүүн зүгтэ империализмын үүдхэһэн харгис муухай ябуулгануудтай тэмсэлдэ энэ нүлөө үзүүлхэ байна.

Индидэ болоһон һайн хубилалтанууд тухай, харгис захиргаанда эсэргүүгээр Испаниин демократическа хүсэнүүдэй хэһэн тэмсэл тухай, Кипртэхи байдал тухай, Англида хүдэлмэригүйшүүлэй олоширһон тухай газетэнүүд бэшэнэ.

(ТАСС).

ЖЕНЕВЭ

ЗҮБЛӨӨНЭЙ ХОЁРДОХИ ШАТА ДҮҮРЭБЭ

ТАСС

Аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной асуудалнуудаар ниитэ-Европын «зүблөөнэй хоёрдохи шата хүдэлмэреэ июлиин 21-дэ дүүргэбэ. Хоёрдохи шатын хүтэлбэрилхы зургаан — залан хүтэлбэрилгын комитет зүблөөнэй зүблэхэ зүйлэй дүрбэн бүхы пунктаар түгэсхэлэй документнүүдэй текстнүүдые абаһан байна. Эдэнь Европодо аюулгүй байдал хангаха, экономикын, эрдэм, техникын, оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха асуудалнуудаар харилсаа холбоо тогтоохо, гуманитарна ба бусад һалбаринуудта холбоо барисаа байгуулха, зүблөөнэй һүүлээр саашадаа ехэ алхам хэхэ гэхэ мэтэ асуудалнууд болоно.

Эдэ документнүүд зүблөөнэй түгэсхэлэй шатын үндэһэ һуурида табигдаха ёһотой. Байгша оной июлиин 30-да Хельсинкидэ нээгдэхэ зүблөөнэй түгэсхэлэй шатада энээндэ оронуудай хүтэлбэрилэгшэд гараа табиха ёһотой.

Арбан гол ёһоор тогтоолнууд, документнүүд абтаһан байна.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи, хоёрдохи хуудаһануудта: «Замбуулин дайдада туйлагдаһан шэнэ илалта» — ТАСС-ай материалнууд. Буряадай АССР-эй арадай ажахые 1975 оной түрүүшын хахадта хүгжөөлгын гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд тухай БурАССР-эй Статистическэ управлениин мэдээсэл.

Гурбадахи хуудаһанда: Л. Мартыноваѓай «Шоргоолзон» гэжэ ябуулга» гэһэн статья. «Байгалай саанахи дабаанай арада» — Г. Воловичын очерк.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: Спортын һонин тухай мэдээсэлнүүд.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА **«Орбита».** 10.05 — «Телевизионно фильмүүдэй бүхэсоюзна харалгын шанда хүртэһэн фильмүүд». 11.50 — 12.00 — Забһарлалга. 12.00 — «Шатарай һургуули». 12.30 — «Время». 13.00 — «Орбитаһаа мэдээсэлнүүд». 13.15 — «Таабаринууд ба тайлбаринууд» (үнгэтэ). 13.30 — «Шадамар гарнууд» (үнгэтэ). 14.00 — Шэнэ һонин. 14.15 — «Галина Писаренко» — фильм-зүжэг түрүүшынхеэ харуулагдаха. 15.00 — «Хүн ба хуули». 15.30 — «Братья Карамазовы» — уран һайханай олон серитэй фильм (1-дэхи сери). 17.00 — «Орбитаһаа мэдээсэлнүүд». 17.15 — «Мазовше» гэжэ Польшын гүрэнэй дуунай ба хатарай ансамблиин концерт (үнгэтэ). 17.55 — СССР-эй арадуудай спартакиада дээрэ (үнгэтэ). 18.15 — «Франческа да Римини» — П. Чайковскиин балет (үнгэтэ). 18.40 — «Хүн ба хуули» (үнгэтэ).

Улаан-Үдэ. 19.10 — «Ажалай эстафетэ». 19.30 — Шэнэ һонин.

«Орбита». 19.40 — «Орбитаһаа мэдээсэлнүүд». 19.55 — «Братья Карамазовы — кинофильм (1-дэхи сери). 21.25 — «Галина Писаренко» — фильм-концерт. 22.10 — СССР-эй арадуудай спартакиада дээрэ. Баскетбол. Эрэшүүл наадаха (үнгэтэ). 22.30 — «Франческа да Римини» — балет. 23.00 — Шэнэ һонин. 23.15 — «Братья Карамазовы». — кинофильм. (1-дэхи сери).

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА **«Орбита».** 19.10 — Фильм-концерт.

Улаан-Үдэ. 19.40 — Телевизионно һонин. 20.00 — Мультфильм. 20.10 — «Сэлэнгэ» — телевизионно журнал (буряадаар). 21.10 — Документальна фильм. 21.40 — «Хүн ба хуули».

УНШАГТЫ һонирхохол байхат

ЭРТЭ УРДЫН ХОТЫ[…] АБАРНА

ХАРАППСКА соёлой эртэ[…]дын хүшөөе—манай ээрын [...]да тээхи III—II зуун жэлдэ [...]баатай Мохенджо-Даро хо[то] һандаралһаа хамгаалха хүдэ[л]мэри үргэлжэлүүлэгдэнэ. [...] хадаа Инд мүрэнэй эрье д[ээр]э һууринжуулагдаһан гар үйл[ed]бэриин ба худалдаа наймаа[ны] ехэ түб байгаа. Түмэрөөр, [...]луугаар элдэб юумэ урла[жа] бүтээдэг, шабар амһарта г[ар]дан хэдэг байһан юм. Мохе[н]жо-Даро уһаар хангалгын [...] хеэрэлгэтэй, канализаци[тай] байгаа. 2—3 дабхар бай[шан] гэрнүүд галдагдаһан хирп[и]сээр баригданхай. Ниитын [...]рилганууд[…] хэрэм бай[...] гэрнүүдһээ холохоно бодхо[о]донхой байгаа. Пакистан[ай] Синд гэжэ мүнөөнэй провин[ци] эртэ урда сагта соёл гэгээрэ[л] эгээл үргэнөөр хүгжэһэн газ[ар] нютаг байгаа гээд эдэ бүг[...] элирхэйлэн гэршэлнэ.

ЭЛДЭБ ТҮРЭЛЭЙ АН АМИТАД ОЛОН

АФРИКА түбидэ элдэб т[ү]рэлэй, хоморой шухаг ан ам[и]тад олон дайралдадаг гээ[шэ]. Хара дэлһэтэй арсалантай, [...]гаан носорогтой, ягаан флами[н]гатай, һэтэрхэй шэхэтэй з[аан]нуудтай эндэ уулзажа бол[о]но. Гэбэшье сагаан жираф гэ[жэ] суахили хэлэн дээрэ нэрлэгдэ[]дэг «твига мвеупетэй» уулза[л]гые айхабтар һонирхолтой, [хо]морой шухаг зүйл гэжэ ан ам[и]тадые һайн мэдэхэшье хүнүү[д] тоолодог байна. Американ а[н]шалагша, фотограф-натурали[с]т Фитчмайертэ һаяхан иимэ з[...] хуби тудалдашоо. Тэрэ аль[би]нос-жирафые харахаһаа г[а]на, бүлынгөө—гулдагар сэбэ[р] бэетэй эхэ-жирафай ба юр[...] жирафтал адли зүһэтэй зул[]гынгаа дунда байхадан[ь] буулгажа абаба.

Баруун-Урда Кениин «Ма[сай] гейм резерв» гэжэ заповедни[к] райондо Фитчмайерай буулга[]һан сагаан жирафай дүрэ з[у]рагые «Стандард» газетэдэ б[о]лахадаа, энэ хадаа бүхы Кени[]дэхи бэшэ, харин бүхы Афри[ка] түбидэхи ори гансал «тви[га] мвеупе» болоно гэжэ тооло[но].

ИОРДАНИИН АРХЕОЛОГУУДАЙ ОЛОШО

ИОРДАНИИН археологу[уд] Амман шадархи Сувейла хот[о]до дүтэхэнэ Умм-Раджум гэдэ[г] хэрэмые малтаха үедөө байша[н] гэрнүүдэй ханада хэгдэһэн з[у]рагуудые, сад аяга амһарт[а] олоһон байна. Эрдэмтэдэй с[а]нэһэнэй ёһоор, олдоһон эд[]зүйлнүүд 3 мянга шахуу жэлэ[й] урда тээ бүтээгдэһэн байгаа.

Иорданиин археологиин б[...] түүхэтэ хүшөөнүүдэй департа[]ментын генеральна директо[р] Я. Ауисай мэдүүлһэнэй ёһоор[] малталгануудай хэгдэһэн эртэ[] урдын энэ хото Египедэй с[...]рэгүүдээр манай ээрын урд[а] тээ 6—7 зуун жэлдэ һандарга[g]даһан байгаа ха гээд багсаа[л]жалагдана.

ЭРДЭМЭЙ ОРЬЁЛ ӨӨДЭ

ГҮРЭНЭЙ ори ганса заочн[а] университет Германиин Феде[]ративна Республикада бии юм[]. Тэрэ Хаген хотодо байдаг[]. Элдэб наһанай, элдэб мэргэ[]жэлтэй 3300 хүн эндэ һурадаг[]. Студентнэрэй эгээл үндэр на[]һатайнь 74 хүрэжэ ябана гэхэ[]дэ, угаа һонирхолтой. Пенси[]дэ гаратараа тэрэ гэгээрэлэй[] эмхи зургаануудта хүдэлөө һэн[]. Заочноор һурадаг эдэбхитэй[] бэрхэ студентка 62 хүрөө. Юр[]дөөл, эрдэмэй орьёл өөдэ даб[]шалгада үндэр наһан хамаагүй[] хэбэртэй.

«ЛАДА» — ЭРХИМ ҺАЙН МАШИНА

«ЛАДА-1300» түхэлэй шэнэ[] машина Тольятти хотодо[] Волгын автомобильна заводо[й] конвейерһээ бүтээгдэн гаргаг[]дажа эхилбэ. Энэ машина таа[]руу зохид, хурдан, жолоод[о]ходо хүнгэн, гаргаша багатай[] юм. Тормозлодог бодосой хэм[]жээнэй нормоһоо бага болоо[] һаань, һэргылэлтын дохёо[] үгэхэ түхеэрэлгэтэй. 69 мори[]ной хүсэтэй шэнэ двигатель[] часай 143 километр хурдан[] түргөөр ябуулдаг байна. Маши[]на һууриһаа хүдэлэмсөөрөө, 20[] секунда соо часай 100 кило[]метр түргөөр ябаха аргатай.

«Лада-1300» хадаа табан[] жэл соо хүдэлжэ байһан Волгын автозаводой бүтээн гаргаһан табадахи «ВАЗ-2101», «ВАЗ-2102», «ВАЗ-2103» түхэлэй гурбан машина гүрэнэй шанарай тэмдэгтэ хүртэнхэй.

Мүнөө ВАЗ хадаа хүнгэн автомобильнуудые бүтээдэг оронойнмай эгээл ехэ предприяти болоно.

(ТАСС—АПН).

Редактор
Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Манай адрес, телефонууд:

г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.
Телефоны: редактора — 2-54-54, приёмная — 2-54-93, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретаря — 2-50-52, секретариат — 2-66-76, отделы: партийной жизни — 2-60-91, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, пропаганды и агитации — 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, советского строительства и быта — 2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, писем и селькоров — 2-67-81, информации — 2-34-05, общественная приёмная — 2-56-62, машинное бюро — 2-57-63, корректорская — 2-35-95, фотолаборатория — 2-33-61.

 ☐ Типография управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров Бур АССР Н-00621. Заказ № 00444